

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет соціальних наук
(повне найменування факультету)

Психологія
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (роботи)

магістр
(ступінь вищої освіти)

на тему Психологічні механізми деструкцій подружніх стосунків
(назва теми)

Виконав(ла): студент(ка) 2 курсу,
групи СНз-112м
Спеціальності 053 Психологія
(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Психологія

СОЛОВЙОВА Д.О.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник ПИЛИПЕНКО К.В.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Рецензент КОВАЛЬ В.В.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Запорізька політехніка»

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет соціальних наук
Кафедра «Психологія»
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) Психологія
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«01» вересня 2023 року

З А В Д А Н Н Я

НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

СОЛОВЙОВОЇ Діани Олександрівни

(ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) «Психологічні механізми деструкцій подружніх стосунків»

керівник проєкту (роботи) доцент ПИЛИПЕНКО Катерина Валеріївна
(науковий ступінь, вчене звання, ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

затверджені наказом закладу вищої освіти від « 01 » вересня 2023 року № 331

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) «11» грудня 2023 року.

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) 80 сторінок, 15 таблиць, 10 рисунків, 77 джерел, 4 додатків.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки(перелік питань, які потрібно розробити): спектр психологічних механізмів, що можуть призводити до деструкції подружніх відносин, методологія дослідження, програма роботи з кризовими подружжями.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Таблиця 2.1 Результати діагностики типового сімейного стану родин (констатувальний етап) Таблиця 2.2 Розбіжності між чоловіками та дружинами в формуванні негативних психологічних станів, що характеризують психологічну атмосферу сім'ї та сімейних відносин

всередині сімейних діад. Таблиця 2.3 Результати діагностики наявності та сили дисфункціональних переконань у відносинах (констатувальний етап)
Таблиця 2.4 Результати діагностики суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин в сімейних парах (констатувальний етап)
Таблиця 2.5 Результати діагностики міжособистісної залежності в парах (констатувальний етап)
Таблиця 2.6 Результати діагностики аб'юзивних відносин в парах (констатувальний етап)
Таблиця 2.7 Виявлення зв'язку між деструктивною надзалежністю одного з подружжя в парі та аб'юзивною поведінкою
Таблиця 2.8 Опис моделі. Таблиця 2.9 Виявлення залежності ступеня незадоволення браком та аб'юзивною поведінкою партнера.
Таблиця 3.1 Тематичне планування програми психокорекції деструктивних сімейних відносин
Таблиця 3.2 Результати діагностики типового сімейного стану родин (контрольний етап)
Таблиця 3.3 Результати діагностики наявності та сили дисфункціональних переконань у подружніх відносинах (контрольний етап)
Таблиця 3.4 Результати діагностики суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин в сімейних парах (контрольний етап)
Таблиця 3.5 Результати діагностики міжособистісної залежності в парах (контрольний етап)
Таблиця 3.6 Результати діагностики аб'юзивних відносин в парах (контрольний етап).

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Дата, підпис	
		завдання видав	Прийняв виконане завдання
1	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	06.09.2023	20.09.2023
2	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	21.09.2023	11.10.2023
3	ПИЛИПЕНКО К.В., доцент	12.10.2023	26.10.2023
Норм-ль	ГАРМАШ А.О., викладач	09.12.2023	11.12.2023

7. Дата видачі завдання « 01 » вересня 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проєкту (роботи)	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1	Узгодження теми та затвердження завдання на дипломний проєкт(роботу)	29.08.2023	
2	Збір матеріалу та вивчення літературних джерел на дипломний проєкт(роботу)	30.08.2023	
3	Затвердження теми	01.09.2023	

4	Складання змісту	20.09.2023	
5	Виконання першого розділу	22.09.2023	
6	Виконання другого розділу	06.10.2023	
7	Виконання третього розділу	20.10.2023	
8	Формування висновків	28.10.2023	
9	Перевірка роботи керівником	01.11.2023	
10	Оформлення дипломного проєкту (роботи)	04.11.2023	
11	Нормоконтроль та перевірка на запозичення	09.11.2023	
12	Попередній захист дипломного проєкту(роботи)	11.12.2023	
13	Подання роботи на кафедру	11.12.2023	
14	Одержання відгуку та рецензії	18.11.2023	
15	Захист дипломної роботи	22.12.2023	

Студент(ка) _____ Діана СОЛОВЙОВА
 (підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Керівник проєкту (роботи) _____ Катерина ПИЛИПЕНКО
 (підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 80 с. 15 табл., 10 рис., 77 дж., 4 додатки.

Об'єкт дослідження: подружні пари, що мають проблеми у міжособистісних стосунках.

Предмет дослідження: психологічні механізми деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі.

Мета дослідження: теоретичне вивчення деструктивних міжособистісних взаємин та емпіричне дослідження деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі. Визначення та експериментальна апробація програми для кризових сімейних пар із деструктивним типом міжособистісного спілкування .

Методи дослідження:

- теоретичні – аналіз, синтез та зіставлення вітчизняної та зарубіжної психологічної літератури та наукових підходів щодо проблеми дослідження;
- емпіричні – бесіда, метод психологічного тестування;
- методи математичної статистики - показники середніх, статистичний аналіз, кореляційний аналіз, аналіз непараметричних критеріїв, графічний аналіз.

З метою вивчення факторів розвитку деструктивної взаємодії між подружжям було організовано та проведено емпіричне дослідження у якому взяли участь 10 діад - сімейних пар (20 осіб) із різним стажем подружнього життя та вираженими ознаками розвитку деструктивної взаємодії. Віковий склад випробуваних складає від 25 до 55 років.

Практична значущість дослідження: дослідження полягає у можливості використання його результатів для розробки програм та методик психологічної підтримки пар, які переживають проблеми у шлюбі, а також як навчальні матеріали для спеціалістів, які займаються сімейним консультуванням.

МІДОСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ, ДЕСТРУКТИВНІ ВІДНОСИНИ, ДЕСТРУКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ, ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ДЕСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1	12
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ДЕСТРУКТИВНИХ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В ШЛЮБІ.....	12
1.1 Проблеми міжособистісних сімейних відносин в сучасній психології	12
1.2. Психологічні аспекти розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі.....	20
1.3. Психодіагностика подружніх стосунків	29
РОЗДІЛ 2	38
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕСТРУКТИВНИХ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В ШЛЮБІ.....	38
2.1 Організація та методики дослідження	38
2.2 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	43
2.3 Виявлення зв'язку між деструктивною надзалежністю одного з подружжя в парі та аб'юзивною поведінкою	58
РОЗДІЛ 3	62
ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПАРАМ, ЩО МАЮТЬ ПРОБЛЕМИ В ШЛЮБІ.....	62
3.1 Розробка програми роботи з кризовими подружжями, що мають деструктивні міжособистісні відносини.....	62
3.2 Оцінка ефективності заходів.....	71
ВИСНОВКИ.....	78
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасному світі шлюб є однією з найважливіших соціальних інституцій, яка відіграє ключову роль у формуванні сімейних цінностей та стабільності суспільства. Сім'я – це соціальне місце та умова постійної реалізації власного досвіду, знань, без яких неможлива наступність поколінь і, як наслідок, гармонічне існування й розвиток людської спільноти. Однак, на жаль, навіть у найбільш стабільних і здорових подружніх стосунках можуть виникати проблеми, які можуть призвести до деструктивних міжособистісних відносин та проявів аб'юзу.

Деструктивні міжособистісні відносини у шлюбі можуть призвести до руйнування цього інституту та серйозних наслідків для сімейного благополуччя. Психодіагностика сімейних порушень у сімейному консультуванні та психотерапії відіграє дуже важливу роль, тому що потрібна для виявлення порушень, які можуть бути як явними, так і прихованими (латентними).

Тема дослідження є актуальною, оскільки проблема деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі стає все більш поширеною в нашому суспільстві. Необхідність дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати механізми розвитку цих відносин та знайти шляхи їх запобігання.

Більшість психологів, які досліджують сімейні відносини, підкреслюють важливість психодіагностики подружніх стосунків та виявлення деструкцій в побудові міжособистісних відносин партнерів: В.В. Злагодух, В.Є. Ткаченко, В.М. Поліщук, З.Г. Кісарчук, І.М. Ушакова, К.В. Седих, Л.Б.Костровець, Л.В. Помиткіна, Л.В.Помиткіна, Н.І. Погорільська, Н.С. Хімченко, О. М. Цільмак, О.А. Столярчук, О.Є. Орбан-Лембрик, О.М.Кікінежді, Р.П. Федоренко та ін.

Психологічні проблеми взаємодії в сім'ї та деструктивні відносини вивчали зарубіжні фахівці: В. Джеймс, Г. Хайман, Дж. Левинджер, Дж. Мід, Е. Фромм, Т. Шibuан, Х. Салліван.

Дослідженням питань сімейних взаємин займалися: В. Владін, В. Сатір, Г. Навайтіс, Д. Басс, Д. Грей, Е. Фромм, Ж. Лофас, З. Фрейд, З. Цельмер, К. Вітакер,

К. Вітек, К. Роджерс, К. Хорні, М. Ніколс, Н. Аккерман, Н. Пезешкіан, Р. Бендлер, Р. Саймон, Р. Скіннер, С. Мінухін, С. Пейдж, У. Харлі займався вивченням сім'ї як соціальної та емоційної одиниці, М. Боуен вивів теорії розвитку сімейних систем. Проблема конструктивної взаємодії в сім'ї, гармонічного існування, усвідомлення своїх потреб у сім'ї та їх реалізація є нині досить актуальною та знаходить увагу науковців та психологів-практиків: Н.А. Бастун, О.А. Столярчук, С.О. Лукомської та ін..

Проблема формування міжособистісних взаємин є предметом широких психологічних досліджень у зарубіжних країнах, наприклад, В. Джеймс досліджував аспект значущості у взаєминах, Дж. Мід проаналізував та вивів «дзеркальне Я», що є, на думку вченого, необхідною структурою в побудові стосунків між людьми.

Е. Фромм зосереджував свої дослідження на пізнанні поняття «кохання» в міжособистісних взаєминах; Е. Берн, Р. Річардсон досліджували проблеми спілкування як один із важливих критеріїв міжособистісних взаємин.

Проблемою розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюб із різних аспектів займалися: Д. В. Богданов, І. В. Козак, І. В. Мартиненко, І. О. Черняк, Л. В. Кравчук, Л. В. Шевченко, Л. М. Корнієнко, Л. О. Кравченко, Н. В. Кузьменко, Н. І. Бутенко, Н. М. Лисенко, О. В. Іванченко, О. В. Колесник, О. І. Гущина, О. М. Гулак, О. М. Косенко, О. М. Мельник, О. О. Гончарук, О. О. Шевченко та ін.

Практика сімейного консультування та сімейна психотерапія акумулює численні теоретичні та практичні дослідження проблем сім'ї таких вчених як: А.Н. Єлізаров, А.Я. Варга, Є.Є. Сапогова, Л.Б. Шнейдер, Р.Кочюнас, С. Гледдинг, Ю.Є. Альошина та багато ін.

Теоретико-методологічні основи дослідження базуються на теорії міжособистісних відносин, теорії конфліктів, теорії соціальної взаємодії та психології сімейних взаємин, а саме: комплексний та системний підходи в психологічній науці (А. В. Брушлинський, А. Л. Журавльов, Б. Г. Ананьєв, В. А. Бодров, В. Н. Дружинін, К. А. Абульханова та ін); когнітивно-поведінковий підхід

до вивчення деструктивної поведінки та міжособистісної залежності (Р. Борнштейн); психологія відносин (А.А. Бодальов, Б.Ф. Ломов, В.Н. Мясищев, Н.Н. Обозов та ін); психологія прихильності та близьких відносин (Дж. Боулбі, Дж. Холмс, К. Бартолом'ю, К. Бреннан, М. Ейнсворт, Н. Коллінз, Р. К. Фрейлі та ін); теорія об'єктних відносин (Г. Салліван, Д. Віннікот, К. Хорні, М. Кляйн, М. Малер та ін.); теорія ірраціональних форм провини (Дж. Берри, Л. Оконнер та ін.); теорія стресу - копіngu (В. А. Бодров, Л. І. Анциферова, Р. Лазарус, Р.М. Грановська та ін.); евдемонічна концепція психологічного благополуччя (К. Ріфф).

Отже, дослідження проблеми розвитку деструктивних міжособистісних відносин в шлюбі та виявлення ефективних методів їхнього вирішення є надзвичайно важливим для забезпечення здорових та стабільних подружніх стосунків та збереження сімейних цінностей.

Об'єкт дослідження: подружні пари, що мають проблеми у міжособистісних стосунках.

Предмет дослідження: психологічні механізми деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі.

Мета дослідження: теоретичне вивчення деструктивних міжособистісних взаємин та емпіричне дослідження деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі. Визначення та експериментальна апробація програми для кризових сімейних пар із деструктивним типом міжособистісного спілкування.

Гіпотези дослідження:

- напруженість, відчуженість, конфліктність і агресивність у подружніх відносинах є індикаторами розвитку їх дисгармонічної взаємодії;
- у деструктивних міжособистісних відносинах в парі партнери є схильними до злиття, тобто, до відносин деструктивної надзалежності, причому з явними тенденціями до домінування та проявами аб'юзивної поведінки;

Завдання дослідження:

1. Розкрити проблеми міжособистісних сімейних відносин в сучасній психології.

2. Охарактеризувати психологічні аспекти розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі.

3. Розглянути проблему сімейної терапії та психодіагностики подружніх стосунків.

4. Провести емпіричне дослідження деструктивних міжособистісних відносин в шлюбі.

5. Розробити психокорекційну програму роботи з кризовими подружжями, що мають деструктивні міжособистісні відносини та оцінити ефективності психокорекційних заходів.

Методи дослідження:

- теоретичні – аналіз, синтез та зіставлення вітчизняної та зарубіжної психологічної літератури та наукових підходів щодо проблеми дослідження;
- емпіричні – бесіда, метод психологічного тестування;
- методи математичної статистики - показники середніх, статистичний аналіз, кореляційний аналіз, аналіз непараметричних критеріїв, графічний аналіз.

Для вирішення поставлених в дослідженні завдань було сформовано блок методик:

- 1 Тест «Типовий сімейний стан» (Е. Г. Ейдемільер, В. Юстицкис).
- 2 Тест «Шкала дисфункціональних відносин» (DysfunctionalAttitudesScale, DAS) (Аарон Бек, А. Вейсман)
- 3 Тест: Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин, СОМО (С. В. Духновський) .
- 4 Тест «Профіль відносин» (RelationshipProfileTest, RPT) (Роберт Борнстейн, адаптація: О. П. Макушина)
- 5 Тест «Опитувальник емоційного аб'юзу» (EmotionalAbuseQuestionnaire, EAQ) (Н. Джейкобсон, Дж. Готтман)

Математичне оброблення статистичних даних проводилося за допомогою програми SPSS Statistics 27.0.

Елементами наукової новизни дослідження є розгляд проблеми деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі з точки зору психології та

психокорекції, використання новітніх методів дослідження та розробка заходів психокорекції таких відносин.

Теоретична значущість дослідження полягає у поглибленні розуміння механізмів розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі та ґрунтовному дослідженні питань сімейної терапії та психодіагностики подружніх стосунків.

Практична цінність проведеного дослідження полягає у можливості використання його результатів для розробки програм та методик психологічної підтримки пар, які переживають проблеми у шлюбі, а також як навчальні матеріали для спеціалістів, які займаються сімейним консультуванням.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох глав, висновків, переліку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ДЕСТРУКТИВНИХ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В ШЛЮБІ

1.1 Проблеми міжособистісних сімейних відносин в сучасній психології

Сім'я – це один з найважливіших типів стосунків, які ми маємо протягом життя. У сім'ї найбільш природно задовольняються важливі особистісні потреби людини. Як зазначає О.М. Здравомислова: «...саме у сім'ї людина набуває необхідних соціальних навичок, опановує базові стереотипи поведінки та культурні норми, реалізує свої емоційні переваги, отримує психологічну підтримку й захист, які виникають під час контакту із зовнішнім світом» [12].

Ми взаємодіємо в сім'ях, починаємо вивчати та формувати власну модель сімейного спілкування з моменту свого народження. Сім'ї можна порівняти з культурами, оскільки кожна сім'я має власні цінності, ритуали, звичаї, вірування, цінності та практику.

Сімейні відносини – це складний феномен, складна психічна реальність, що включає як міфологічні, так і сучасні рівні свідомості, а також індивідуальні й колективні, онтогенетичні, соціогенетичні та філогенетичні передумови. Якщо між людьми склалися здорові стосунки, вони відчують потребу у спілкуванні і сумують, коли змушені розставатися. Здорові стосунки ґрунтуються на взаємоповазі, довірі, турботі й чесності[7; 19; 24].

З погляду соціальної психології, психології сім'ї - сім'я є особливою формою малої групи, у якій члени пов'язані шлюбними чи спорідненими узами, і навіть побутом і моральною відповідальністю[41]. Першорядна соціальна значущість сім'ї обґрунтована природною потребою суспільства у фізичній та духовній репродукції населення.

Визначення сім'ї, розроблене Е. В. Берджессом, було першим широко використовуваним визначенням вчених. Термін «сім'я» описувався дослідником

як: «двоє або більше осіб, об'єднаних узами шлюбу, крові або усиновлення, що створюють єдине домогосподарство; взаємодіють та спілкуються один з одним у відповідних соціальних ролях чоловіка та дружини, матері та батька, сина та дочки, брата та сестри; а також створюють та підтримують спільну культуру»[58].

Загальна культура сім'ї складається з комунікаційних взаємодій (повсякденне спілкування) і культурних інструментів (комунікаційні дії, отримані з культури до шлюбу), які кожна особа привносить у шлюб або сім'ю. Різні інструменти та взаємодії утворюють унікальну та індивідуальну субкультуру, яка існує в контексті нової сім'ї. Подружжя може вибирати з різного походження, які комунікативні акти є для них найбільш важливими, і інтегрувати їх у сімейну одиницю. Якщо подружжя має поляризовані комунікативні акти, то парі потрібно буде домовитися та сформувати нові способи спілкування.

Міжособистісні сімейні відносини це взаємозв'язки між окремими людьми (членами родини), які об'єктивно виявляються в характері та способах взаємних впливів людей одне на одного в процесі різних видів спільної діяльності, і зокрема спілкування, та суб'єктивно переживаються і оцінюються ними. Міжособистісні сімейні стосунки – це сукупність зв'язків, створених в родині; почуття, судження та звернення одне до одного; стосунки з близькими- людьми: стосунки між дітьми, між чоловіком і дружиною, братом і сестрою.

Вивченням міжособистісних відносин в сім'ях займалася велика група вчених (А. А. Бодалев, А. С. Співаковський, І. В. Дубровіна, Л. І. Божовіч, М. І. Лісін та ін.). В своїх дослідженнях вчені характеризують міжособистісні відносини як систему установок, орієнтацій та очікувань членів групи щодо один одного, зумовлених змістом і організацією спільної діяльності цінностями, на яких ґрунтується спілкування людей [2; 7; 16; 21; 44].

М.М. Обозов охарактеризував міжособистісні взаємини суб'єктивними зв'язками, головним чином емоційного характеру [29]. Вчений відніс їх до емоціональної структури групи, хоча не заперечував присутності в міжособистісних взаєминах і когнітивного елементу. Тому міжособистісні стосунки реалізуються передусім у взаємодії.

Кожна сім'я містить у собі категорію спілкування та міжособистісних відносин серед членів сімей. У спілкуванні між членами родини відбувається обмін інформацією та її інтерпретація, взаємне сприйняття, взаєморозуміння, взаємооценка, співпереживання, формування симпатій чи антипатій, характер взаємовідносин, переконань, поглядів, психологічний вплив, дозвіл протиріч, здійснення спільної діяльності. Таким чином, кожна людина у своєму житті, взаємодіючи з іншими людьми, набуває практичні навички та вміння у сфері спілкування.

Головним критерієм розрізнення міжособистісних стосунків в родині є рівень включення особистості в стосунки. У структурі особистості виділяють такі рівні: загально-видові, соціокультурні, психологічні, індивідуальні. Найбільше включення індивідуальних характеристик особистості відбувається у дружніх, подружніх стосунках. У формуванні міжособистісних сімейних відносин важливе значення мають сприйняття, оцінка й розуміння людьми одне одного.

У сучасній психології існує кілька теорій міжособистісних сімейних відносин, які допомагають розуміти процес формування та зміцнення взаємин в сім'ї. Однією з найбільш відомих теорій міжособистісних сімейних відносин є теорія прив'язаності, запропонована Джоном Боулбі та Мері Ейнсворт. Також варто згадати теорію соціального обміну, розроблену Джорджем Хоманом, та теорію взаємодії, запропоновану Мортонем Девідсоном. У сучасній психології також активно досліджуються роль емоцій та емоційної інтелігентності в міжособистісних сімейних відносинах, а також питання гендерних ролей та культурного контексту[32].

Одна з таких теорій - теорія прив'язаності (Дж.Боулбі). Згідно з нею, люди мають потребу в прив'язаності до інших людей, особливо до близьких родичів та партнерів. Ця прив'язаність формується в ранньому дитинстві та впливає на міжособистісні взаємини протягом життя.

Інша теорія - теорія соціального обміну (Дж. Гоманс і П. Блау). Згідно до теорії, взаємодія між людьми базується на обміні ресурсами, такими як увага, час,

гроші тощо. Цей обмін може бути нерівним, але важливо, щоб кожен партнер відчував, що отримує достатньо ресурсів від іншої людини[41].

Також існує теорія взаємодії, яка стверджує, що взаємодія між людьми базується на спільних цілях та інтересах. Ця теорія підкреслює важливість спільності та співпраці в міжособистісних взаєминах. Наприклад, відповідно до теорії Т. Парсонса, в якій описувалася структура соціальної дії, в основі соціальної діяльності лежать міжособистісні взаємодії, на яких будується людська діяльність (як результат одиничних дій)[17].

Окрім цього, в сучасній психології активно досліджуються роль емоцій та емоційної інтелігентності в міжособистісних сімейних відносинах. Важливо навчитися розуміти та керувати своїми емоціями, а також виявляти емпатію та розуміння до емоцій партнера.

Усі ці теорії допомагають розуміти складну природу міжособистісних сімейних відносин та виявляти шляхи їх покращення та зміцнення.

Популярністю користується і психоаналітичний підхід. З. Фрейд вважав, що міжособистісна взаємодія визначається в основному уявленнями, засвоєними в ранньому дитинстві, і конфліктами, які були пережиті в цей період життя. Таким чином, згідно з психоаналітичною теорією в процесі взаємодії люди просто тиражують, відтворюють дитячий досвід.

Дослідження сімейних взаємостосунків концентруються на вивченні взаємодії, комунікації, міжособистісної згоди, близькості членів родини в різних соціальних і сімейних ситуаціях, на організації сімейного життя й факторах стійкості родини як групи (Ж.Піаже, З.Фрейд та ін.)[22].

Інший напрям дослідження взаємообміну—трансактний аналіз Е. Берна. В концепції Е. Берна одиниця спілкування називається трансакцією. Люди, які спілкуються, виявляють свою поінформованість відносно присутності один одного. У кожної людини відповідно до її психічного стану складаються певні схеми поведінки. Репертуар цих станів Е. Берна розподілив на такі категорії: стан «Я» подібний образу батьків; стан «Я», який автономно направлений на об'єктивну

оцінку реальності; стан «Я», який діє з моменту його фіксації в ранньому дитинстві, і представляє архаїчні пережитки[15].

Американські соціальні психологи Дж. Тібо і Г. Келлі обґрунтували модель взаємодії в діаді, сутність якої зводиться до таких положень: будь-які міжособистісні взаємини є взаємодією, реальним обміном поведінковими реакціями в межах певної ситуації; взаємодія з більшою вірогідністю продовжуватиметься і позитивно оцінюватиметься учасниками, якщо вони матимуть вигоди з неї; для з'ясування наявності чи відсутності вигоди кожен учасник оцінює взаємодію з точки зору знаку і величини результату, який є сумою винагород і втрат внаслідок обміну діями; взаємодія продовжуватиметься, якщо винагороди її учасників перевищуватимуть втрати; процес отримання вигоди учасника ускладнюється можливістю учасників впливати один на одного, тобто контролювати винагороди і втрати[11; 29].

Міжособистісні сімейні відносини є однією з найбільш важливих тем в сучасній психології. Формування здорових та задовільних взаємин у сім'ї є ключовим фактором для психологічного благополуччя кожного члена сім'ї. Ця проблема стосується не тільки подружніх пар, але й інших форм міжособистісних взаємин, таких як батьки-діти, брати-сестри, друзі та колеги[40].

Дослідники займаються проблемою формування міжособистісних відносин у сім'ї, використовуючи різні методики та підходи. Один з таких дослідників - Д. В. Богданов, який розглядає різні аспекти формування міжособистісних відносин, такі як комунікація, емоційна зв'язаність, взаємодопомога та інші.

І.О. Коваленко, розглядає психологічні аспекти формування міжособистісних відносин та використовує різні методики для дослідження взаємин між людьми. Інші дослідники, такі як І. О. Черняк, Л. В. Кравчук, Л. В. Шевченко, Л. О. Кравченко, Н. М. Лисенко, О. В. Іванченко, О. В. Колесник, О. М. Гулак, О. М. Мельник також займаються даною проблемою та використовують різні методики для дослідження факторів, що впливають на формування міжособистісних відносин[3; 26; 37; 41; 48; 50]. Результати їх досліджень можуть

бути корисними для розробки програм психологічної підтримки та профілактики проблем у міжособистісних відносинах.

Різноманіття тенденцій, розглянутих психологами в галузі міжособистісної взаємодії та психології сім'ї, розмаїття теоретичних припущень, що породжує спектр концептуальних моделей формування міжособистісних відносин в сім'ї, свідчить про актуальність осмислення психології сімейних взаємин.

Міжособистісні відносини мають багато характеристик; це включає турботу про інших членів сім'ї, співчуття, чесність, гнучкість, прийняття та терпіння.

Міжособистісні відносини визначають тип взаємодії (суперництво, співробітництво), ступінь його вираження (більш або менш успішне, ефективне співробітництво). На їх формування впливають умови життєдіяльності людини, емоційна забарвленість.

Традиційно види взаємодії поділяють на дві групи[18]:

1. Співробітництво. Воно передбачає такі дії, які сприяють організації спільної діяльності, забезпечують її успішність, узгодженість, ефективність. Цей вид взаємодії позначають також поняттями «кооперація», «згода», «пристосування».

2. Суперництво. Цю групу утворюють дії, які певною мірою розхитують спільну діяльність, створюють перепони на шляху до порозуміння. Їх позначають також поняттями «конкуренція», «конфлікт», «опозиція», «дисоціація».

Фактори, що впливають на формування міжособистісних відносин у сім'ї, можуть бути різними, такими як спадковість, культурні та соціальні фактори, особистісні риси тощо. Результати досліджень дозволяють розробляти програми психологічної підтримки та профілактики проблем у міжособистісних відносинах.

Р.П. Федоренко підкреслює на те, що в контексті складних і нестабільних реалій нашого суспільства психологи відзначають розмаїття тенденцій у сфері міжособистісної взаємодії й психології сім'ї. Існує значна кількість теоретичних положень, що породжують спектр концептуальних моделей міжособистісних взаємин і свідчать про актуальність осмислення психології сімейних взаємин, зокрема особливостей гармонізації шлюбно-сімейних стосунків. Подружжя

гармонія складається з багатьох компонентів, серед яких визначальними вважають рівень культури та вихованість партнерів, індивідуально-типологічні якості, національні традиції, звичаї, соціальні установки й цінності тощо. Гармонія в сім'ї включає також усі сторони міжособистісних стосунків, сексуальну та поведінкову відповідність[42].

На думку вченої, різноманітність тенденцій, помічених психологами в галузі міжособистісної взаємодії та психології сім'ї, розмаїття теоретичних припущень, що породжує спектр концептуальних моделей міжособистісних стосунків, свідчить про актуальність осмислення психології сімейних взаємин

Дослідження міжособистісних сімейних відносин в сучасній психології є досить розповсюдженою темою. Багато науковців звертають увагу на важливість цих відносин для здоров'я та благополуччя сімей, а також на наслідки деструктивних міжособистісних відносин. Один з найбільш відомих дослідників у цій галузі – Джон Готман, який розробив концепцію «Чотирьох критичних моментів» у сімейних відносинах. Він вважає, що якщо пара не може успішно пройти через ці критичні моменти, то шлюб може розпадатися. Ці критичні моменти включають: критика, зневагу, образи та ставлення з презирством[51].

Іншим дослідником, який займається проблемами міжособистісних сімейних відносин, є Готфрід Бухер. Він вважає, що комунікація є ключовим фактором у будь-яких відносинах, включаючи сімейні. Він рекомендує партнерам працювати над своїми комунікаційними навичками та використовувати позитивні методи розв'язання конфліктів[58].

В сучасній психології сім'ї більшість вчених звертають увагу на важливість емоційної інтелігентності та спроможності керувати своїми емоціями у міжособистісних сімейних відносинах. Також вони рекомендують парам працювати над своїм стилем конфліктного поведінки та навчатися ефективним стратегіям розв'язання конфліктів.

Проблеми сім'ї існують стільки ж, як і сам інститут сім'ї, проте внаслідок значних змін і змін, що відбулися у суспільстві, стали з'являтися нові, специфічні сімейні проблеми. Як найбільш характерні сімейні проблеми можна виділити такі:

сімейне неблагополуччя і насильство; дисбаланс подружніх ролей та неадекватність престижності подружжя; перевантаження жінок різноплановими соціальними ролями; дисгармонії інтимних відносин.

Сім'ї як малій соціальній групі притаманні різні види комунікації, що полягають у взаємодії, обміні інформації між членами сім'ї. Спілкування має великий вплив на якість життєдіяльності сім'ї. Як свідчать дослідження Г.А. Кошонько, проблеми сімей найчастіше ґрунтуються на відсутності знань та навичок безконфліктного спілкування та конструктивного розв'язання можливих суперечностей [23].

Процес формування міжособистісних сімейних відносин починається зі знайомства двох людей, які вирішили побудувати спільне життя. У цьому процесі важливо встановити зв'язок та зрозуміти, що обидва партнери мають різні потреби, цінності та очікування. В неблагополучних сім'ях психологічні проблеми виникають через незадоволення потреб одного або декількох членів родини під впливом сильних внутрішньо сімейних і загально соціальних життєвих факторів.

В.С. Торохтій поділяє неблагополучні сім'ї на конфліктні, кризові й проблемні[44].

1. Конфліктні сім'ї. У взаєминах чоловіка, жінки і дітей є сфери, у яких інтереси, потреби, наміри й бажання членів сім'ї приходять у зіткнення, породжуючи сильні й тривалі негативні емоційні стани.

2. Кризові сім'ї. Протистояння інтересів і потреб членів сім'ї носить особливо різкий характер і розповсюджується на важливі сфери життєдіяльності сімейного союзу. Члени сім'ї займають непримиренні й навіть ворожі позиції по відношенню один до одного, не погоджуючись ні на які поступки або компромісні рішення.

3. Проблемні сім'ї. Для них характерна поява особливо важких ситуацій, здатних привести до розпаду шлюбу. Наприклад, відсутність житла, важка й тривала хвороба одного із подружжя, відсутність засобів на утримання сім'ї, осуд за карний злочин на тривалий строк і цілий ряд інших надзвичайних життєвих обставин.

Сімейні проблеми - це деякі складнощі, що виникають на життєвому шляху подружжя, яке стає причиною тривалих і хворобливих розладів. Проблеми сім'ї можна охарактеризувати ступенем поширеності та силою впливу. Однією з головних проблем міжособистісних сімейних відносин є негативне ставлення до партнера, що може виражатися у критиці, зневазі, образах та ставленні з презирством. Це може призводити до конфліктів та погіршення взаємин[31]. Іншою проблемою є недостатня комунікація між партнерами, що може призводити до непорозумінь та конфліктів. Також можуть виникати проблеми через різницю в поглядах та цінностях, недостатню підтримку один одного та невміння давати простір та свободу один одному. Узагальнюючи, можна сказати, що дослідження міжособистісних сімейних відносин в сучасній психології допомагають зрозуміти механізми розвитку цих відносин, а також розробити ефективні методики для запобігання деструктивним міжособистісним відносинам. Це допомагає зберегти стабільність та благополуччя сімей, що є важливим фактором для розвитку суспільства.

1.2. Психологічні аспекти розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі

Деструктивні міжособистісні відносини у шлюбі є серйозною проблемою, яка може мати негативний вплив на психологічне благополуччя кожного члена родини.

Серед різноманітних поведінкових форм у міжособистісній взаємодії найбільшу увагу психологів привертають деструктивні форми взаємодії, та конфліктна взаємодія. У дисфункціональних стосунках відбувається прокручування одних і тих же життєвих сценаріїв. Це так звані реверсивні стосунки.

Деструктивність - це стан, коли відносини між людьми характеризуються негативним емоційним фоном, конфліктами, насильством та іншими небажаними

явищами. Вітчизняні та зарубіжні науковці визначають деструктивні відносини як стан, коли взаємини між людьми характеризуються негативним емоційним фоном, конфліктами, насильством та іншими небажаними явищами[5].

Деструктивна поведінка - це поведінка, що порушує, руйнує або призводить до розпаду будь-якого соціального зв'язку.

Існують різні теорії, що розкривають механізми формування індивідуальної схильності до деструктивної поведінки. Відповідно до однієї з них ця тенденція формується під впливом деструктивної субкультури за допомогою засвоєння певних поглядів, способу життя та стилю поведінки.

Е. Фромм визначив деструктивність у відношеннях як «результат непрожитого життя», підкреслюючи їх соціально-психологічне походження.

Деструктивні форми взаємодії ускладнюють або руйнують взаємини, згубно позначаються на партнерах. Ними є маніпулятивне спілкування, агресивна взаємодія, авторитарний стиль спілкування[18]. Навіть мовчання може бути деструктивним, особливо якщо воно приховує важливу інформацію чи використовується як засіб покарання партнера. Деструктивну взаємодію можуть спричинити особистісні риси людини (хитрість, схильність до наклепів, упередженість, стереотип мислення, мстивість, цинізм та ін.). Така людина не обов'язково переслідує якісь особисті вигоди, а діє, піддаючись неусвідомлюваним мотивам самоствердження, суперництва тощо.

Особистість партнера в таких стосунках визначається і підтверджується роллю іншого партнера.

У дисфункціональні групи потрапляють такі сім'ї, всередині яких з яких-небудь причин, не виконуються базові функції сім'ї, а потреби і потреби членів регулярно незадоволені. Якщо розглядати дисфункціональну сім'ю, як одиницю, що йде до свого розпаду, то весь шлях можна уявити, як послідовність етапів: негармонійна сім'я; деструктивна сім'я; сім'я, що розвалюється; розрушена родина[41].

Теоретичні уявлення про деструктивні сімейні відносини знайшли відображення в одній із структурних моделей сім'ї - циркулярної моделі Олсона.

На сьогоднішній ця модель є «робочою» для багатьох сімейних консультантів і психотерапевтів.

Розглянемо типи дисгармонійних сімей:

1. Реверсивна сім'я. Такий тип сім'ї, де сімейні ролі буквально перевернуті з ніг на голову.
2. Незбалансований тип. Сім'я, всередині якої роз'єднані і порушені емоційні зв'язки, або навпаки - сім'ї з надмірною прихильністю.
3. Дисфункціональна сім'я з виділеними аутсайдерами. Соціальний і сімейний статус членів, визнаних аутсайдерами занижений та фактично, у них немає ні прав, ні обов'язків
4. Коаліційна сім'я - сім'я, всередині якої утворюються мікрогрупи-коаліції, знаходиться в стані прихованого конфлікту, дебатів один з одним.
5. Коаліційна сім'я з приписуванням вини на одного з членів. У таких випадках, одному з членів сім'ї приписується вина за все невдачі. [10]

В результаті проведеного аналізу наукової літератури нами було виділено чотири основних типи сімейних комунікацій, які роблять вирішення будь-яких виникаючих проблем вкрай складним[33]:

1. Відмова від спільних рішень. Головна причина такої поведінки членів сім'ї є їх безупинна боротьба за лідерство у власній родині.
2. Постійні взаємні поступки. Якщо перший тип сімейних стосунків можна сміливо назвати конфліктними, то цей тип стосунків також впевнено можна назвати конформістським. Тут кожен з подружжя, по суті відмовляється від того, щоб задовольняти свої життєві потреби, амбіції та бажання заради збереження гарних стосунків зі своєю другою половиною і показного, для оточуючих, сімейного благополуччя.
3. Повна відмова від своїх бажань одного члена родини, заради щастя усіх інших.
4. Пряма сімейна дисфункція. У такій моделі сімейних стосунків чоловік та дружина живуть, ніби у паралельній реальності.

Розглянуті вище моделі є дисфункціональними, в першу чергу, через відсутність в них чітких правил, спрямованих на спільне конструктивне вирішення виникаючих проблем.

В ряді психологічних досліджень наголошується про сім найбільш поширених сценаріїв розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі[16; 24; 56].

1. Дитина і батько. Як правило, один з партнерів старше. Він експерт у житті, почувається вище за матеріальним становищем. Другий партнер залишається в ролі дитини, якій наказано завжди захоплюватися батьком.

2. Святий і грішний. У дисфункціональних відносинах є «хороший» і «поганий». Перший зайнятий тим, щоб вплинути на партнера, змінити його і привести до «нормального життя».

3. Владний і бунтар. Один з партнерів владний, жорсткий, що засуджує та наводить жах. А інший займає своє маленьке місце, вдаючись до виправдань і хитрощів, щоб проявити бунт і незгоду (часто це відбувається в пасивній формі).

4. Прохання і відмова. Це найпоширеніший тип дисфункціональних стосунків коли один партнер пропонує вирішити питання. Однак, скільки б він не просив сісти й поговорити, у відповідь отримує уникнення, перенесення і порожні відмовки.

5. Переслідувач і дистанціювання. Ці стосунки в чомусь схожі на «прохання і відмова», але тут боротьба йде за більш глибокий зв'язок, а не конкретну подію, як у попередньому типі стосунків. Роль переслідувача часто займає жінка – вона шукає емоційний зв'язок чи обговорює проблему стосунків. Чоловік часто уникає цих розмов, емоційно і фізично вилучає себе зі стосунків. Втеча — це захисний психологічний механізм. Уникнення лише ускладнює й обтяжує конфлікт через часовий фактор.

6. Боксер і той, хто уникає. Американський психолог Дж.Готтман у своєму дослідженні сімейних стосунків боксером називає конфліктну людину, яка нав'язує конфліктний стиль відносин (піднімає голос, використовує різкі слова, намагається

підбурити партнера), а той, хто уникає, займає позицію страуса, ховаючи голову в пісок та знаходячись у постійному стресі.

7. Нагадування і забування. У дисфункціональних відносинах один партнер, як правило, уважний, а інший – ледачий, з розосередженою увагою. Він взаємодіє в режимі споживача і прокрастинатора. Забудькуватий сприймає нагадування партнера як порушення спокою, і це його дратує.

До феноменів, які підсилюють деструктивну взаємодію, належать агресія, упередження, обман, егоїзм.

Згідно з дослідженнями, деструктивність може мати різноманітні форми та види, такі як: фізичне насильство, емоційне насильство, сексуальне насильство, економічне насильство тощо. Проте, не завжди деструктивність виявляється в явному насильстві. Іноді це може бути психологічний тиск, контроль, ізоляція від друзів та родичів тощо[25].

Причини розвитку деструктивних відносин також можуть бути різними. Наприклад, негативний досвід з батьками, низька самооцінка, відсутність комунікації та взаєморозуміння, фінансові проблеми тощо. Проте, найчастіше деструктивність виникає через негативний емоційний фон та невміння керувати своїми емоціями.

Психологічні дослідження показують, що деструктивні міжособистісні відносини можуть мати серйозний вплив на психологічне благополуччя кожного члена родини. Люди, які перебувають у деструктивних відносинах, можуть страждати від тривожності, депресії, почуття самотності та безпорадності. Крім того, деструктивність може мати негативний вплив на здоров'я, таке як стрес, імунну систему тощо.

Деструктивні міжособистісні відносини у шлюбі можуть розвиватися з різних причин, таких як недостатня комунікація, несприйняття потреб іншої людини, негативні емоції та поведінка, неадекватні очікування та інші[41].

Одним з основних факторів, які сприяють розвитку деструктивних міжособистісних відносин, є недостатня комунікація. Якщо партнери не можуть висловити свої почуття та думки, не можуть слухати один одного та вирішувати

конфлікти, то це може призвести до збільшення напруги та конфліктів у відносинах.

Іншим фактором є несприйняття потреб іншої людини. Якщо партнери не можуть зрозуміти та прийняти потреби один одного, то це може призвести до взаємної незадоволеності та конфліктів.

Негативні емоції та поведінка також можуть сприяти розвитку деструктивних міжособистісних відносин. Якщо партнери проявляють агресивну поведінку, злість, образи, то це може призвести до збільшення напруги та конфліктів у відносинах.

Неадекватні очікування також можуть сприяти розвитку деструктивних міжособистісних відносин. Якщо партнери мають нереалістичні очікування щодо один одного, то це може призвести до взаємної незадоволеності та конфліктів[17].

Уникнення цих факторів та вирішення конфліктних ситуацій можуть допомогти запобігти розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі. Для цього важливо розвивати емоційну інтелігентність, навички комунікації та взаємодії, а також враховувати гендерні ролі та культурний контекст.

Одним з ключових факторів, який призводить до деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі, є недостатня комунікація між партнерами. Коли люди не можуть відкрито спілкуватися та висловлювати свої думки та почуття, то виникає неврівноваженість та конфлікти. Іншим фактором є негативний стиль конфліктного поведінки, який може включати в себе агресивну мову, фізичне насильство та інші форми домашнього насильства.

Дослідження показують, що деструктивні міжособистісні відносини у шлюбі можуть мати серйозні наслідки для здоров'я та благополуччя сім'ї. Це може включати погіршення фізичного та психологічного здоров'я, розлади поведінки та емоцій, а також руйнування сімейних відносин[3; 17].

Згідно з дослідженнями, проведеними у різних країнах світу, деструктивні міжособистісні відносини у шлюбі є досить поширеною проблемою. Наприклад, дослідження, проведене в США, показало, що близько 20% пар, які перебувають у

шлюбі, досвідчують насильство від партнера. У Британії ця цифра становить близько 25%, а в Індії – до 40%[55].

Психологічні предиктори деструктивних відносин подружніх пар є важливою темою досліджень у сучасній психології. Ця проблема актуальна, оскільки деструктивні відносини можуть призвести до розриву подружнього союзу та негативно впливати на психічне та фізичне здоров'я партнерів.

Один із дослідників, що займається даною проблемою, - О. М. Гулак. У своїй книзі «Психологічна діагностика подружнього конфлікту» він розглядає різні аспекти деструктивних відносин, такі як конфлікти, агресивність, недовіра та інші. Дослідник використовує різні методики та підходи для дослідження даної проблеми[12].

О. В. Колесник. У своїй книзі «Психологічна діагностика подружніх стосунків: теорія та практика» розглядає різні аспекти психологічного здоров'я партнерів та використовує різні методики для дослідження взаємин між ними. Вченим розглядаються ознаки дисфункціональної сім'ї, до яких автор відносить: закриту та засуджувальну атмосферу, де вчать не говорити про свої почуття і не довіряти нікому; заперечення проблем, усунення їх вирішення; конфліктність у відносинах, де присутні маніпуляції та саботаж; відсутність здорового спілкування та довіри між членами сім'ї; постійну критику; емоційну відстороненість чи гіперопіку; порушення прав та меж партнера, насильство в сім'ї.

Інші дослідники, що займаються даною проблемою (О. І. Гущина, Л. М. Корнієнко, О. О. Шевченко, Н. І. Бутенко, І. В. Мартиненко, О. М. Косенко, І. В. Козак, Н. В. Кузьменко, Л. В. Шевченко, І. О. Черняк, О. О. Гончарук, Н. М. Лисенко, О. В. Іванченко, Л. О. Кравченко, О. М. Мельник та Л. В. Кравчук) розглядають деструктивні взаємини в сім'ї як відносини, в яких партнер не зрозумілий, не прийнятий, принижений, винний та постійно відчуває дискомфорт; в яких партнери не бажають ділитися нічим потаємним, тому що це використовують проти них; де немає підтримки, зате є претензії і маніпуляції[4; 16; 20; 25; 37; 50; 64]. Це відносини, де є та чи інша форма насильства (фізичного,

емоційного). Це співзалежні відносини, а також відносини, де не бачать партнера реального, а живуть з проєкціями. Іноді це відносини, де людина повинна приховувати якусь свою частину. Отже, це будь-яка форма відносин, в яких людина відчувається нужденною, знеструмленою, нелюбимою.

Деструктивні сімейні відносини це стосунки, в яких хтось із пари або обидва партнери страждають на постійній основі. Найпоширенішим прикладом таких стосунків є співзалежні. Залежність – нездорова форма відносин. У таких відносинах партнери фізично і психологічно не можуть один без одного. Співзалежність у стосунках – це вторинна вигода у стосунках із залежною людиною.

Симбіотичні стосунки - це ще один поширений вид деструктивних взаємин. За таким сценарієм злиття та невідокремленості людина відчувається залежною від іншої та не може бути самостійною у стосунках.

Люди у симбіотичних стосунках не знають, як дати собі раду без іншої людини та почуттів до неї.

Психологічний аб'юз - це форма насильства, яка виражається в емоційному або психологічному тиску, залякуванні, маніпуляції, і яка завдає короткострокові або довгострокові психологічні травми жертві[29].

Аб'юз у спілкуванні подружньої пари може набувати таких форм: нав'язливі перевірки та контроль за поведінкою партнера; постійна критика та конфронтація; газлайтинг: «того, що ти говориш про мою вчорашню/минулу поведінку, не було, ти вигадуєш/брешеш, я такого не говорив, не робив»; спроби ізолювати людину від її звичного оточення, накласти заборону на контакти та спілкування з друзями, скандали (у разі порушення); постійні звинувачення у зраді, ревності; використання людини у своїх цілях без зустрічного врахування її інтересів; спроби присоромити; загрози розривом відносин; вербальні образи; гра в мовчанку (відмова спілкуватися з людиною з метою змусити її визнати провину чи піти назустріч).

У своїх дослідженнях вчені розглядають різні моделі деструктивної поведінки в сім'ї, використовують різні методики та підходи, такі як анкетування, спостереження, тестування та інші, для визначення психологічних предикторів

деструктивних відносин. Результати їх досліджень можуть бути корисними для розробки програм психологічної підтримки подружніх пар та профілактики деструктивних відносин[53].

На основі проведеного аналізу та узагальнення даних літературних джерел, перелічимо та коротко охарактеризуємо найбільш небезпечні моделі розвитку деструктивних взаємовідносин в сім'ї:

1. Модель домінування та контролю: в цій моделі один з партнерів намагається контролювати життя іншого, встановлюючи правила, обмеження та вимагаючи підкорення.

2. Модель емоційного насильства: ця модель включає у себе постійні перешкоджання, зневаження, критику та інші форми емоційного насильства, які роблять життя партнера невміле і нещасливим.

3. Модель фізичного насильства: в цій моделі один з партнерів використовує фізичне насильство, щоб контролювати та покарати іншого.

4. Модель ізоляції: в цій моделі один з партнерів намагається ізолювати іншого від друзів, родичів та соціального життя, щоб контролювати його поведінку та думки.

5. Модель економічного насильства: ця модель включає у себе обмеження доступу до грошей та ресурсів, що робить одного з партнерів залежним від іншого та контролює його поведінку.

Аналізуючи ці моделі, можна зрозуміти, що деструктивні відносини можуть мати різноманітні форми та причини. Однак, у всіх цих моделях є спільний елемент - негативний емоційний фон та невміння керувати своїми емоціями. Для попередження деструктивних відносин важливо виявляти та вирішувати проблеми на ранніх стадіях, займатися саморозвитком та розвитком навичок комунікації та конфліктології. Також, важливо звернутися за допомогою до психолога або сімейного консультанта, якщо виникають серйозні проблеми у взаєминах.

Одним з ключових факторів, який сприяє розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі, є низький рівень емоційної інтелігентності у партнерів.[39].

Також важливим фактором є негативні стереотипи та очікування, які пов'язані з гендерними ролями. Наприклад, чоловіки можуть вважати, що жінки повинні бути слухняними та підкорятися їм, а жінки можуть вважати, що чоловіки повинні бути сильними та захищати їх. Ці стереотипи можуть призводити до нерівності у відносинах та насильства.

Ще одним фактором, який сприяє розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі, є недостатня підтримка соціального середовища. Якщо партнери не мають можливості звернутися за допомогою до своїх друзів, родичів або професійних консультантів, то це може призвести до збільшення напруги та конфліктів у відносинах.

Отже, дослідження показують, що проблема розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі є досить серйозною та потребує уваги соціальних працівників, психологів та інших фахівців. Для запобігання цієї проблеми важливо розвивати емоційну інтелігентність, навички комунікації та взаємодії, а також створювати сприятливе середовище для підтримки пар, які перебувають у шлюбі. Для запобігання деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі необхідно надавати регулярну психологічну допомогу парам та сприяти розвитку їх комунікаційних навичок. Також важливо популяризувати позитивні стилі взаємодії та навчати партнерів ефективним стратегіям розв'язання конфліктів.

1.3. Психодіагностика подружніх стосунків

Основною метою, яка стоїть перед сімейним консультуванням (сімейною терапією), є вивчення проблеми члена або членів сім'ї для якісних змін взаємодії у ній і забезпечення можливості особистісного росту. Консультант повинен прагнути до виявлення індивідуальних причин сімейних дисгармоній і сприяти усуненню цих причин у конкретних ситуаціях.

В рамках загального процесу консультування сім'ї виділяється особливий етап, коли консультант здійснює діагностику сімейних відносин.

Психодіагностика - галузь психології, що розробляє теорію, принципи та інструменти оцінки та вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості[30].

Сімейна психодіагностика – це різновид психологічної допомоги, спрямований на розпізнавання та вимір соціально-психологічних сімейних феноменів та особистісних особливостей її членів, а також виявлення різноманітних видів сімейних проблем. Психодіагностика подружніх стосунків - це процес дослідження психологічного стану та характеристик, що впливають на взаємини між партнерами.

Метою психодіагностики є виявлення факторів, які можуть спричиняти конфлікти та проблеми у відносинах, а також надання рекомендацій щодо їх вирішення.

Завдання психодіагностики подружніх стосунків полягає у зборі інформації про психологічний стан кожного з партнерів, їх взаємини та способи вирішення конфліктів. Для досягнення цих завдань застосовуються різні методи дослідження, такі як анкетування, інтерв'ю, тестування та спостереження[19].

Одна з головних функцій психодіагностики подружніх стосунків - це виявлення деструктивних відносин, таких як аб'юз, насильство та інші форми негативного впливу на партнера. Це дозволяє вчасно вжити заходів щодо захисту жертв та попередження подальшого насильства.

Окрім цього, психодіагностика подружніх стосунків допомагає виявити проблеми у взаєминах між партнерами та надати рекомендації щодо їх вирішення. Це може бути корисно для покращення якості життя партнерів та збереження взаєморозуміння у сім'ї.

В психологічній науці напрацьовано чимало моделей проведення процедури сімейного консультування психодіагностики подружніх стосунків. Зазвичай процес прийняття рішень в ході консультування може складатися із таких етапів[36]:

1. Діагностика (збір інформації про проблему клієнта).
2. Пошук причини, з якої можна було б розпочати (наприклад, втрата, невдача, почуття провини тощо).
3. Стратегія консультації (вибір прийнятної техніки) та побудова колекційної моделі допомоги.
4. Оцінка ефективності консультування та аналіз усіх етапів процесу

Узагальнюючи, психодіагностика подружніх стосунків - це важливий процес, який дозволяє виявляти проблеми та конфлікти у взаєминах між партнерами, а також розробляти рекомендації щодо їх вирішення. Це може допомогти зберегти взаєморозуміння та попередити деструктивні відносини, такі як аб'юз та насильство в родині.

Дослідження психологічного стану та характеристик, що впливають на взаємини між партнерами, є важливою складовою психодіагностики подружніх стосунків. З цією метою застосовуються різні методи дослідження, такі як анкетування, інтерв'ю, тестування та спостереження.

І. В. Коваленко та О. О. Бойчук зазначають, що психодіагностика подружніх стосунків є важливим елементом психологічної допомоги сім'ям, які знаходяться у складних життєвих ситуаціях. Дослідники наголошують на необхідності проведення комплексної психодіагностики, яка охоплює не лише психологічний стан окремих партнерів, а й їх взаємини та способи вирішення конфліктів[23].

Більшість авторів наголошують на те, що психологічні наслідки розвитку деструктивних відносин в родині, стану приниження людської гідності можуть бути різноманітні за своєю інтенсивністю, характером, загрозою для життя і здоров'я (О.С.Лісова, В.П.Москалець, А.Н.Моховиков, В.В.Рибалка, В.А.Розанов)[21; 42]. Так, може бути, легке, епізодичне, ситуаційне приниження гідності, авторитету, честі, іміджу людини, яке легко знімається через покращення стосунків і не залишає наслідків. А може бути сильним і тривалим, супроводжуватися глибокими суперечностями, дисгармоніями, почуттям образи, відчаю, страху, душевного болю, депресією, суїцидальними намірами, почуттям

провини або помсти, бажанням піти із життя. У таких випадках клієнту необхідна термінова психотерапевтична допомога.

Консультант повинен проявити не просто співчуття, а переконливе переживання його гідності, цінності життя, зацікавленості в його особистості. Можна побудувати зустрічі на основі конструювання нового, адекватного індивідуальності клієнта, сенсу життя. Корисним може бути використання елементів логотерапії В.Франкла, у якій передбачено пошук сенсу життя у трьох напрямках: через переживання, відношення та творчість. У ході проведення цього етапу відбувається піднесення особистості клієнта через зміну, переоцінку його світоглядних установок, смислів життя та мотивів поведінки.

У статті «Психологічна діагностика подружніх стосунків» (2019), автори О. М. Корнієнко та І. В. Коваленко розглядають застосування різних методів дослідження у психодіагностиці подружніх стосунків, таких як анкетування, інтерв'ю, тестування та спостереження. Автори зазначають, що кожен з цих методів має свої переваги та недоліки, і їх використання повинне бути обґрунтоване залежно від конкретної ситуації[33].

Робота консультанта із сім'єю потребує ідентифікації позитивних і негативних підкріплень, які формуються, корегуються та закріплюються на консультуванні. Біхевіористичні психотерапевтичні техніки пропагують практику роботи сімейних консультантів за допомогою методів корекції спілкування і поведінки подружжя.

У теорії і практиці консультування сім'ї напрацьовано чимало моделей цього процесу, розглянемо основні (Е.Е.Сапогова). Так, у психоаналізі (Н.Аккерман, Д.Джексон, Т.Лидз, Н.Пауль, Дж.Фрамо) консультування і психотерапія традиційно орієнтовані більше на індивіда чим на сім'ю[18; 46; 53]. Робота психолога спрямована на корекцію взаємовідносин індивід - сім'я, оскільки індивід будує свою сім'ю на таких відносинах, які були усталені в його власній батьківській родині. Центром аналізу є взаємовідносини між поколіннями, розгляд яких допомагає індивіду побудувати нові конструктивні відносини у власній сім'ї, здолати труднощі у спілкуванні з дітьми та дружиною (чоловіком). Метою

консультаційної роботи в таких випадках є прагнення побудови таких взаємовідносин, які могли б призвести до особистісних змін у членів сім'ї, що дало б можливість будувати і розвивати стосунки на базі теперішньої реальності, а не на досвіді минулого. Для цього консультант виділяє і порівнює основні моделі поведінки, які закріпилися підсвідомо у індивіда ще з 167 дитинства з тими, які необхідні «тут-і-зараз». Працюючи з кожним членом сім'ї, консультант залучає методи вільних асоціацій, порівнюючи минуле із сьогоденням, аналізує біографії подружжя, проводить паралелі в історіях їх сімей тощо

У дослідженні спрямованому на діагностику та корекцію сімейних стосунків (2018) І.І. Мельник та Ю.М. Лисенко зазначають, що психодіагностика подружніх стосунків є важливим елементом сімейної психології[26]. Автори розглядають застосування різних методів дослідження у психодіагностиці, таких як проєктивні тести, тестування особистісних характеристик та методика «Сімейний клімат». Вони наголошують на необхідності індивідуального підходу до кожної родини та використання комплексної психодіагностики.

Психодіагностика подружніх стосунків є важливим елементом психологічної допомоги сім'ям, які знаходяться у складних життєвих ситуаціях. Для її проведення застосовуються різні методи дослідження, які мають свої переваги та недоліки. Кожен з цих методів повинен бути обґрунтований залежно від конкретної ситуації.

Методи психодіагностики сімейних стосунків можуть включати анкетування, інтерв'ю, тестування, спостереження та проєктивні тести. Кожен з цих методів має свої переваги та недоліки, і їх використання залежить від конкретної ситуації.

Так, консультування відповідно до теорій соціального наuczіння відбувається за рахунок моделювання (імітації) спостереження подружжя за відносинами у їх батьків та порівняння зі своїми власними стосунками. Основний ефект у цьому консультуванні пов'язується із напрацюванням навичок та вмінь жити у сьогоденній сімейній ситуації з використанням методів самоzвіту, спостереження, вправ і тренінгів навчання новим комунікативним навичкам, а метою

консультування стає особистісний розвиток членів сім'ї та формування відкритості новому досвіду.

Одним із розповсюджених підходів у сімейному консультуванні є структурний підхід (С.Минухин, Б.Розман, Ч.Фишман та ін.), основними поняттями якого є структура сім'ї, субсистеми сім'ї, межі структури. Структуру сім'ї складає ряд вимог і функцій, усвідомлених і неусвідомлених правил, які визначають взаємодію між її членами[56].

Метод стратегічного підходу у сімейному консультуванні (П.Вацлавик, Л.Джексон, К.Маданес, Дж.Хейлі та ін.) передбачає розгляд конкретної ситуації або конкретного симптому, а не особистісних особливостей членів сім'ї. Консультант розробляє стратегію вирішення конкретної проблеми сім'ї, спираючись на впевненість у тому, що між членами сім'ї існують застарілі звички у відносинах та стереотипи поведінки (сукупність поглядів на світ, на інших людей, на себе)[59].

У дослідженнях К. Л. Ківлігана, Дж. Р. Шмітца і Дж. Л. Бейтса розкрито питання функціонування сучасних сімей, авторами описуються різні методики оцінки сімейного функціонування, зокрема FamilyAssessmentMeasure (FAM). При цьому, вчені наголошують на важливості комплексної оцінки різних аспектів сімейного життя та використанні FAM для дослідження динаміки сімейних стосунків[60].

У дослідженнях, присвячених використанню показників самооцінки в дослідженнях подружжя та сімейної терапії, вченими розглядаються різні самооціночні методики, які можуть бути використані для дослідження сімейних стосунків. Автори наголошують на важливості використання різних методів для отримання комплексної інформації про психологічний стан сім'ї.

Проведений нами огляд науково-методологічної літератури свідчить про різні методики оцінки задоволеності подружніми стосунками, зокрема за методикою «Розширена шкала задоволеності шлюбом та шкала діадного корегування» (EnrichMaritalSatisfactionScale та DyadicAdjustmentScale). Автори

наголошують на важливості використання цих методик для дослідження взаємин між партнерами та виявлення проблем у подружньому житті[40].

В наукових дослідженнях описуються різні методики оцінки динаміки сімейних стосунків, зокрема Моделі особистості Циркумплекса (CircumplexModelofFamilySystems). Автори наголошують на важливості використання цього підходу для дослідження ролей та взаємодії між членами сім'ї. Скорочений Великий 5-Циркумплекс (AB5C) - це кругова модель особистості, де психологи досліджують риси характеру або «грані», які по суті є сумішшю будь-яких двох вимірів. Ці так звані великі п'ять вимірів називаються: екстраверсія (рівень комунікабельності та ентузіазму), погодливість (рівень доброзичливості), добросовісність (рівень організації та етики), емоційна стійкість (рівень спокою), інтелект (рівень креативності та допитливості).

У нашій країні існує ціла мережа служб, які займаються питаннями, що так чи інакше пов'язані з психологічною допомогою сім'ї. Основна мета психологічної допомоги полягає в тому, що відчуття безпорадності повинне змінитися в клієнтів відчуттям відповідальності за власну поведінку й своє сімейне життя, прагненням самотійно цим керувати та контролювати. Психологічне консультування допомагає клієнту (людині, котра звернулася по допомогу) актуалізувати її резервні й ресурсні можливості для забезпечення успішного виходу з проблемної ситуації. Усю різноманітність запитів клієнтів можливо бути звести до чотирьох основних стратегій їхнього ставлення до ситуації. Вони можуть прагнути: змінити ситуацію; змінити себе так, щоб адаптуватися до ситуації; вийти із ситуації; знайти нові способи життя в цій ситуації.

Основним засобом впливу в психологічному консультуванні є спеціальним чином побудована бесіда. Психологом-консультантом застосовуються різноманітні вербальні техніки, що сприяють проясненню ситуації клієнта, виявленню його нереалізованих бажань, не проявлених емоцій, неконструктивних уявлень про себе та інших.

У сімейному консультуванні свою ефективність довела раціонально-емоційна терапія А.Елліса – навчальна, активнодирективна терапія, у якій

консультант спрямовує клієнтів до визначення конкретного когнітивного, філософського джерела їх психологічних проблем і вказує на способи конструктивних змін. Основним тезисом є: поведінка і проблеми клієнтів зумовлені у більшості тим, що і як вони думають, а не тим, які реальні дії роблять. Тому подружжям необхідно передивитися свої системи поглядів на внутрішньо сімейні події і стосунки[57].

Методи психодіагностики подружніх стосунків включають у себе різноманітні тестування, анкетування та спостереження за взаємодією партнерів. Основні методи психодіагностики подружніх стосунків:

1. Тест Карасика-Макконелла: цей тест дозволяє визначити рівень задоволеності подружніми стосунками та виявити проблемні аспекти взаємин.

2. Метод «розмова про сімейне життя»: цей метод передбачає проведення інтерв'ю з обома партнерами про їхнє ставлення до різних аспектів сімейного життя (фінанси, секс, виховання дітей тощо).

3. Метод спостереження за взаємодією: цей метод полягає в спостереженні за взаємодією партнерів в різних ситуаціях та визначенні особливостей їхньої комунікації та поведінки.

4. Анкетування: цей метод передбачає заповнення партнерами анкет, які дозволяють визначити їхні потреби та очікування від взаємин, а також виявити проблемні аспекти взаємодії.

5. Метод сімейної терапії: цей метод передбачає проведення спеціальних сесій з обома партнерами, які дозволяють вирішувати проблеми у взаєминах та розвивати навички ефективної комунікації та конфліктології.

Чинники, які повинні враховуватися консультантом, під час здійснення психодіагностики сімейних відносин (Г. Навайтис)[37]:

1. Відсутність єдиного підходу до діагностики сімейних відносин.

2. Кожна модель консультування містить власне тлумачення як методів діагностики, так і тих фактів, на які слід звертати увагу.

3. На оцінку сімейних відносин може впливати проекція досвіду самого психолога, а також рівень розвитку здатності до їх рефлексії самих консультуються.

4. Наявність різного тлумачення членами сім'ї динаміки сімейних відносин, яке спотворене в повному обсязі усвідомленими внутрішньо-особистісними проблемами.

5. Необхідність професійної рефлексії консультантом власної діяльності, зокрема усвідомлення того, чому він застосовує саме той чи інший метод, які імовірні наслідки його застосування і необхідності врахування специфічних особливостей клієнтів.

Використання вище перелічених методів та врахування чинників ефективного психологічного консультування дозволяє виявляти проблеми у взаєминах та займатися їхнім вирішенням на ранніх стадіях, що сприяє збереженню та покращенню подружніх стосунків.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕСТРУКТИВНИХ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН В ШЛЮБІ

2.1 Організація та методики дослідження

Актуальність і доцільність емпіричного дослідження. Процеси, що відбуваються та постійно ускладнюються в сучасному українському суспільстві: епідемія «COVID-19», військові події, нестабільність і непередбачуваність соціально-політичної ситуації в Україні призводять до зростання напружених ситуацій в родинях.

Негармонійні та деструктивні сімейні стосунки є однією з найпоширеніших проблем у нашому суспільстві. За 1 півріччя 2023р. в Україні зареєстровано 10139 випадків розірвання шлюбу. Це на третину (+33%) більше, ніж за відповідний період торік (7632). В Україні різко зростає кількість випадків домашнього насильства. Ці цифри більш як на третину вищі за попередній рекорд 2020 року, який експерти пов'язували з карантинами через пандемію. Так, із січня по травень 2023 року поліція зареєструвала 349 355 випадків домашнього насильства, порівняно з 231244 за той же період у 2022 році

Розвиток деструкцій в міжособистісної поведінки може бути викликаним різними факторами, такими як: неправильна комунікація, нестача взаємодії та конфлікти. Внаслідок цього члени сім'ї можуть почати почуватися незрозумілими та віддаленими один від одного. Однією з найбільш серйозних проблем, які можуть призвести до деструкції відносин в парі, є сімейне насильство (аб'юз). Домашні аб'юзери прагнуть контролювати партнера будь-яким доступним способом: ізолюють, керують особистими фінансами та колом спілкування, розпоряджаються кожним аспектом життя. Але найпотужнішим інструментом у їхньому арсеналі є гра на почуттях партнера. Сімейне насильство може мати серйозні наслідки для жертви та всієї родини: призводить до психологічної травми, депресії та інших проблем здоров'я. Часто сімейне насильство відбувається через надмірну

залежність, низьку самооцінку, потребу контролю та недостатню емоційну зрілість партнерів.

Деструктивна форма відносин є конфліктною, за своєю суттю і несе людині емоційну, а часто й соціальну незадоволеність: чи то відкрита форма – скандали, чи закрита – носити у собі образу, мовчки страждати. Вона характеризується відчуттям тривоги, яскраво вираженими страхами. Партнери пред'являють безліч претензій та вимог один до одного прямо чи всередині себе. У таких відносинах часто виникає загострення ревностей, потреба у жорсткому контролі партнера.

Деструктивні міжособистісні взаємини між партнерами в шлюбі є руйнівними як для відносин, так й для особистості самих партнерів чи одного з них. Такий союз у кращому випадку складається з двох окремих «Я».

Психологічне дослідження проблеми розвитку деструктивних міжособистісних взаємин між партнерами в шлюбі допомагають краще зрозуміти причини та наслідки цього негативного явища, сприяють розробці корекційних програм та гармонізації відносин в шлюбі.

Об'єкт дослідження: подружні пари, що мають проблеми у формуванні міжособистісних відносин.

Предмет дослідження: психодіагностика подружніх стосунків: дослідження механізму розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі.

Мета дослідження: встановити та проаналізувати психологічні предиктори розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі.

Гіпотези дослідження:

- родини із розвинутими моделями деструктивної поведінки в парах характеризуються наявністю наступних видів травматизуючих станів: сімейна тривога, нервово-психічна напруга, загальна незадоволеність браком і почуття провини;

- напруженість, відчуженість, конфліктність і агресивність у подружніх відносинах є індикаторами розвитку їх дисгармонічної взаємодії;

- у деструктивних міжособистісних відносинах в парі партнери є схильними до злиття, тобто, до відносин деструктивної надзалежності, причому з явними тенденціями до домінування та проявами аб'юзивної поведінки;

- психологічна консультація подружньої пари та участь у програмі психокорекції деструктивних міжособистісних відносин допоможе в подоланні сімейних деструкцій та формуванні гармонійних відносин.

Завдання дослідження:

1 Проаналізувати сучасні наукові підходи до феномену міжособистісної деструктивної взаємодії в подружніх відносинах.

2 Дослідити предиктори формування деструктивних міжособистісних взаємовідносин між партнерами в шлюбі

3 Розробити та впровадити в роботі з діадами «чоловік-жінка» програму корекції подружніх відносин

4 Оцінити ефективність психокорекційних заходів та сформулювати висновки.

Організація та етапи емпіричного дослідження:

Емпіричне дослідження розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі було організоване та проведене у три етапи на протязі 2023рр. у м. Запоріжжя.

I етап: проведений теоретичний аналіз літератури з вивчення деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі, сформовано мету та завдання дослідження, сформульовано гіпотезу, розроблено програму дослідження та підібрані діагностичні методи.

II етап: сформовано вибірку та проведено емпіричне дослідження (констатувальний експеримент) деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі, проаналізовано результати діагностики.

III етап: за результатами другого етапу дослідження було відібрано групу осіб – сімейні пари, що мають виражену деструктивність у міжособистісних відносинах, розроблено та реалізовано в групі програму психокорекції (формульальний експеримент), оцінено ефективність психокорекційних заходів (контрольний

експеримент), зроблено загальні висновки за дослідженням та оформлено його результати.

Операціоналізація базових понять

Деструктивна поведінка - практичні або вербальні прояви внутрішньої діяльності індивіда, спрямовані на руйнування чогось. Така поведінка в деяких випадках є наслідком захисного механізму ідентифікації з агресором. Як об'єкт деструктивної поведінки суб'єкт найчастіше вибирає комунікацію, відносини.

Деструктивні відносини – це відносини, які руйнівні позначаються на всіх учасниках цих відносин.

Деструктивна поведінка в шлюбі проявляється у: формуванні неправильної самооцінки; спотворенні особистісних мотивів та потреб; неможливості контролювати свою поведінку; порушення відносин із партнером.

Аб'юз - насильство, тобто аб'юзер - це людина, яка чинить насильство, виходячи за межі допустимого (ображає, принижує та знущається морально з близьких людей). Зазвичай термін використовується, коли йдеться про людей, які перебувають у міжособистісних відносинах: де один виступає як аб'юзер, а інший – як жертва [39].

Аб'юзер - людина, яка використовує критику, звинувачення, газлайтинг, маніпуляції, іноді фізичну силу з метою контролю інших людей. Аб'юзер - це індивід, який змушує партнера до тих вчинків, які він хоче у нього бачити. Жертва - людина, яка зазнала аб'юзингу з боку партнера.

Аб'юзивними називаються відносини, в яких є фізичне, психологічне, сексуалізоване чи економічне насильство одного партнера над іншим. Предикторами аб'юзингу можуть бути: відсутність батьківського виховання; пережите насильство, що надалі проектує в людині бажання самим стати аб'юзером; психічні розлади; надмірне бажання влади та контролю; схильність до маніпуляцій; бажання домінувати та керувати іншими.

Психологічний аб'юз - це форма насильства, яка виражається в емоційному або психологічному тиску, залякуванні, маніпуляції, і яка завдає короткострокові або довгострокові психологічні травми жертві.

Методи дослідження:

- теоретичні – аналіз, синтез та зіставлення вітчизняної та зарубіжної психологічної літератури та наукових підходів щодо проблеми дослідження;
- емпіричні – бесіда, метод психологічного тестування;
- методи математичної статистики - показники середніх, статистичний аналіз, кореляційний аналіз, аналіз непараметричних критеріїв, графічний аналіз.

Для вирішення поставлених в дослідженні завдань було сформоване блок методик:

1 Тест «Типовий сімейний стан» (Е. Г. Ейдемільер, В. Юстицкис). Посилання: <https://psycabi.net/testy/51023-10-metodik-dlya-issledovaniya-problem-sem-i-testy-i-oprosniki-dlya-diaagnostiki-supruzheskikh-otnoshenij>

Методика «Типовий сімейний стан» дозволяє виявити найбільш типовий стан індивіда у власній сім'ї: задовільний – незадовільний; нервово-психічна напруга; сімейна тривожність. Тобто характеризує психологічну атмосферу сім'ї та сімейних відносин.

2 Тест «Шкала дисфункціональних відносин» (Dysfunctional Attitudes Scale, DAS) (Аарон Бек, А. Вейсман, 1978) призначена для дослідження наявності та сили дисфункціональних переконань у відносинах («дисфункціональні відносини» по Аарону Беку, «ірраціональні установки» за Альбертом Елліс). Посилання: <https://psytests.org/result?v=cbtVFe>

3 Тест: Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин, СОМО (С. В. Духновський, 2006) . Посилання: https://psytests.org/result?v=somA8_uzI

Методика Суб'єктивна оцінка міжособових відносин (СОМО) призначена для визначення характеристик дисгармонії міжособистісних відносин. Предмет цієї методики – напруженість, відчуженість, конфліктність і агресивність у відносинах.

4 Тест «Профіль відносин» (Relationship Profile Test, RPT) (Роберт Борнстейн, 2001; адаптація: О. П. Макушина, 2005) націлений на діагностику таких міжособистісних феноменів, як надмірна міжособистісна залежність, нормативна здорова залежність та деструктивне відділення. Посилання: <https://psytests.org/result?v=rptA8Utj>

5 Тест «Опитувальник емоційного аб'юзу» (EmotionalAbuseQuestionnaire, EAQ) (Н. Джейкобсон, Дж. Готтман, 1998) покликаний визначити, чи піддається партнер, який перебуває у стосунках, емоційному аб'юзу (психологічному насильству) з боку свого партнера. Посилання: <https://psytests.org/result?v=abuE3wwA>

Математичне оброблення статистичних даних проводилося за допомогою програми SPSS Statistics 27.0.

Експериментальна база дослідження:

Емпіричне дослідження механізмів розвитку деструктивних міжособистісних відносин у шлюбі проводилося протягом 2023р. на базі Центру психологічного здоров'я родини та реабілітації «Грефі» (м. Запоріжжя).

З метою вивчення факторів розвитку деструктивної взаємодії між подружжям було організовано та проведено емпіричне дослідження у якому взяли участь 10 діад - сімейних пар (20 осіб) із різним стажем подружнього життя та вираженими ознаками розвитку деструктивної взаємодії. Віковий склад досліджуваних складає від 25 до 55 років.

Надійність, достовірність та обґрунтованість висновків та результатів дослідження забезпечувалася: всебічним критичним аналізом отриманих даних; адекватністю наукового апарату цілям та завданням роботи; застосуванням комплексу апробованих методів та методик, адекватних психологічній сутності досліджуваного феномену деструктивної міжособистісної взаємодії в подружньої парі; репрезентативністю вибірки; використанням релевантних прийомів математико-статистичного аналізу.

2.2 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Діагностика сімейних відносин, заснована на структурно-динамічній концепції, дозволила виявляти конфліктні зони у шлюбі з деструктивною побудовою відносин, а також вивчити подружні стосунки на трьох рівнях:

когнітивному; ціннісно-афективному; поведінково-рольовому. На першому етапі дослідження нами було визначено типовий сімейний стан родин. Діагностика типового сімейного стану була спрямована на виявлення у сімейних пар травматизуючих станів.

Результати діагностики наведено в табл.2.1. Діагностика надала можливість визначити психологічну атмосферу сімей та стан сімейних відносин.

Таблиця 2.1

**Результати діагностики типового сімейного стану родин
(констатувальний етап)**

Статистика групи					
Показник	підгрупа	N	Середнє	Стд. відхилення	Стд. помилка
Загальна незадоволеність шлюбом	= ч	10	20,6000	4,42719	1,40000
	= ж	10	24,7000	1,56702	,49554
Сімейна тривога	= ч	10	14,4000	2,91357	,92135
	= ж	10	23,6000	1,89737	,60000
Нервово-психічна напруга	= ч	10	22,8000	2,09762	,66332
	= ж	10	23,8000	1,75119	,55377

Результати проведеного дослідження свідчать про загальну незадоволеність шлюбом більшості клієнтів. При цьому, більшу незадоволеність шлюбом відчують жінки ($24,7 \pm 1,56$) ніж чоловіки ($20,6 \pm 4,42$) в сімейних діадах (рис.2.1).

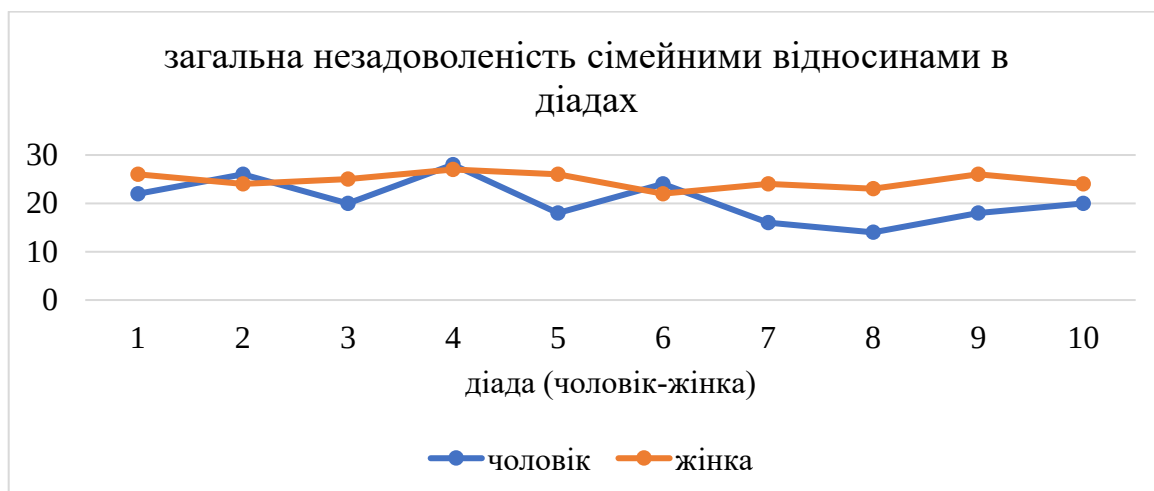

Рисунок 2.1 – Загальна незадоволеність сімейними відносинами в сімейних діадах (чоловік-жінка) (констатувальний етап)

Показник загальної незадоволеності ситуацією в сім'ї перевищує критичного значення в трьох парах (30%). Результати діагностики показали, що тільки в трьох сімейних парах обидва партнери відчувають однакову сильну загальну незадоволеність браком та сприймають відносини як деструктивні. В 7 парах (70%) більшу незадоволеність шлюбом відчувають жінки.

Показники сімейної тривоги в парах також різняться між чоловіками та жінками. Так, показник сімейної тривоги в підгрупі жінок є значно вищим ніж у чоловіків та складає ($23,6 \pm 1,89737$) – високий рівень проти показника чоловіків ($14,4 \pm 2,91$) – рівень нижче середнього. Підвищена сімейна тривога в жінок, яка зазвичай буває погано усвідомлюваною, погано контрольованою та погано локалізованою, є обумовленою в більшості клієнтів страхом та побоюванням з приводу зрад чоловіка, зловживання партнера алкоголем, пізнього повернення додому та ін. Підвищений рівень сімейної тривоги зазвичай проявляється сумнівами, страхами, побоюваннями, що стосуються насамперед сім'ї. Може відзначатися почуття безпорадності, відчуття нездатності втрутитися в перебіг подій у сім'ї, направити його в потрібному напрямі. Так, більшість жінок в парах відчувають емоційну нестійкість, негативно забарвлене переживання внутрішнього занепокоєння і стурбованості, незадоволеність, напруженість, почуття необхідності якихось змін. Дружини із підвищеною тривожністю є вразливими у сімейних відносинах, вони не впевнені у своїх силах і вважають за краще залишатися в тіні чоловіка. Внаслідок розвитку деструктивних взаємин в родині в жінок знижується самооцінка та самоповага.

Показник нервово-психічної напруги, в якій задіяні всі члени сім'ї, створюючи постійний психологічний тиск, підтримуючи внутрішньо-сімейний конфлікт в парах знаходиться на високому рівні та складає: ($22,8 \pm 2,09762$) у чоловіків та ($23,8 \pm 1,75119$) у жінок. Середній показник НПН в парах складає ($23,3 \pm 1,94$) (рис.2.2).

Слід зазначити, що напружені ситуації спілкування, викликані недовірою, незгодою між партнерами, проявляються у різних деструктивних формах взаємодії між партнерами.

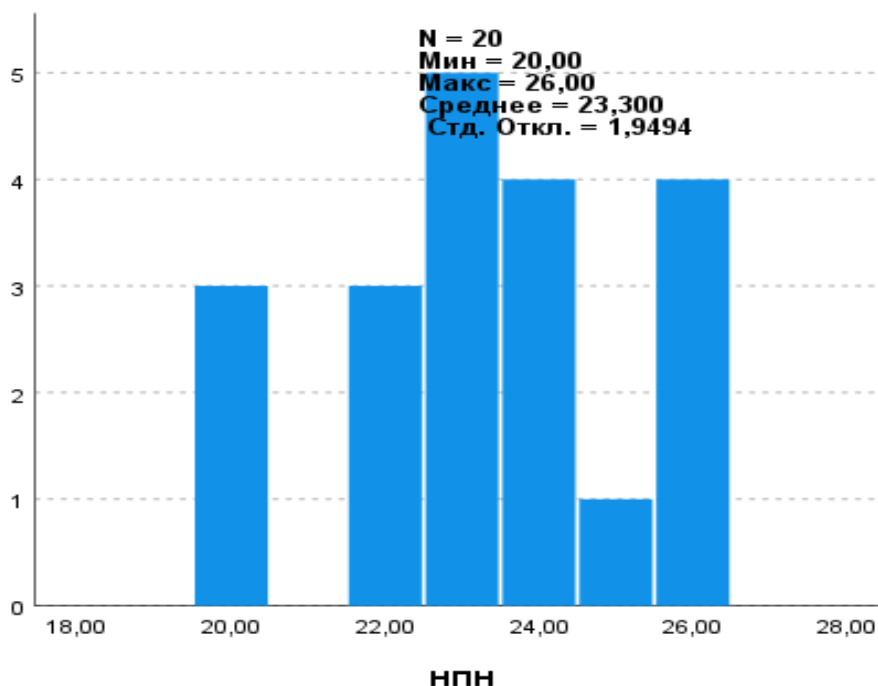

Рисунок 2.2 – Середній показник НПН в парах (констатувальний етап)

Підкреслимо, що будь-який із перелічених вище станів порушує сімейний мікроклімат, призводить до напруги між рідними людьми, провокує суперечки та конфлікти, розвиває деструкції в міжособистісному спілкуванні. Використання критерію Манна-Уїтні дозволило отримати статистично значущі відмінності в формуванні розбіжностей між чоловіками та дружинами в формуванні негативних психологічних станів, що характеризують психологічну атмосферу сім'ї та сімейних відносин всередині сімейних діад (чоловік-дружина) (табл. 2.2). Результати математичної обробки даних свідчать про наявність статистично значущих розбіжностей (рівень значимості дорівнює 0,050) за двома факторами: загальна незадоволеність сімейними відносинами ($U=21,5$ при $p=0,029$), сімейна тривожність ($U=0,5$ при $p=0,000$).

Таблиця 2.2

Розбіжності між чоловіками та дружинами в формуванні негативних психологічних станів, що характеризують психологічну атмосферу сім'ї та сімейних відносин всередині сімейних діад

Показник	Загальна незадоволеність сімейними відносинами	Сімейна тривожність	Нервово- психічна напруга
Усього	20	20	20
U Манна-Уїтні	21,500	,500	32,500
W Вілкоксона	76,500	55,500	87,500
Статистика критерію	21,500	,500	32,500
Стандартна помилка	13,114	13,169	12,988
Стандартизована статистика критерію	-2,173	-3,759	-1,347
Асимптотична значущість (2-ст. критерій)	,030	,000	,178
Точна значущість (2-ст. критерій)	,029	,000	,190

Таким чином, внаслідок розвитку деструктивних сімейних відносин в парах в жінок розвиваються більш дисфункціональні психологічні стани, які характеризуються загальною незадоволеністю сімейними відносинами, підвищеною тривожністю, зниженням самооцінки та ін. (рис.2.3)

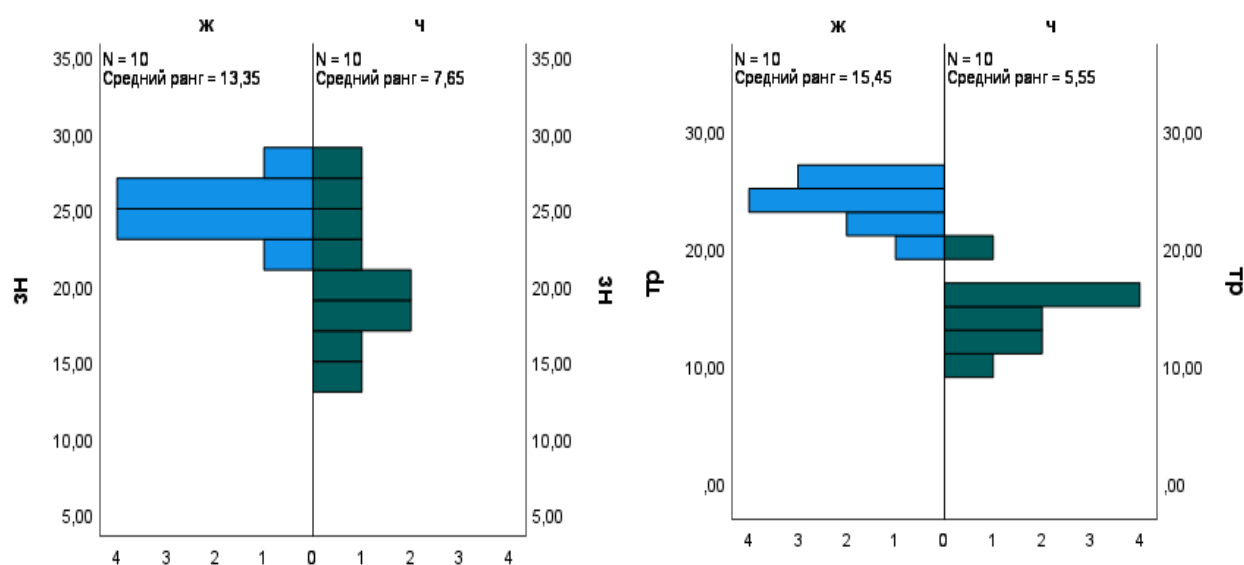

Рисунок 2.3 - Значущі розбіжності між чоловіками та дружинами в формуванні негативних психологічних станів (констатувальний етап)

Психологічні особливості сімейних відносин розкриваються через сумісність подружжя, шлюбно-сімейну адаптацію, задоволеність шлюбом. Кожен із подружжя прагне досягти у шлюбі хоча б мінімального рівня задоволення потреб, в результаті чого вже виникають дискомфорт і незадоволеність, закріплюються

негативні емоції та почуття. Конфліктний характер одного з членів подружжя, низький рівень психологічного спілкування між чоловіком і жінкою, неузгодженість ролей в сім'ї або наявність проблем, які породжують конфлікти продукують розвиток загальної незадоволеності шлюбом. Частіше всього наявність цих дестабілізуючих елементів подружнього життя призводить до ускладнення шлюбних сімейних відносин, психологічного розпаду подружжя, орієнтації чоловіка і жінки на розлучення.

Задоволеність сімейними відносинами виступає основоположним чинником, який визначає напрямки розвитку сім'ї. Загальна незадоволеність сімейними відносинами та підвищена тривожність в більшості жінок в парах свідчать про деструкції в міжособистісних стосунках між членами сім'ї. При цьому, негативні взаємодії відбиваються на емоційному рівні та відносно стійкому психічному стані обох партнерів, тобто на її психологічному кліматі в родині. Психологічний клімат сім'ї, у свою чергу, впливає на міжособистісні стосунки її членів, на їхнє світовідчуття, самооцінку, саморегуляцію себе як особистості, на життєдіяльність і життєздатність сімейного колективу загалом.

Наступним етапом дослідження стала діагностика наявності та сили дисфункціональних переконань у відносинах (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Результати діагностики наявності та сили дисфункціональних переконань у відносинах (констатувальний етап)

Діада	N	Середнє	Стд. відхилення
дружина	10	159,9	39,55432
чоловік	10	135,0000	17,81385
всього	20	148,5500	34,82962

Результати діагностики свідчать про те, що в середньому в підгрупах показник наявності та сили дисфункціональних переконань у відносинах знаходиться на середньому допустимому рівні (від 114 до 161 балів).

Найбільша вираженість за середнім балом у підгрупі жінок виявлена за пунктами 13 (Якщо хтось не поділяє моєї думки, то, мабуть, це означає, що він не

любить мене) (4,72 балів) та 28 (Якщо у Вас немає людини, яка може бути для Вас опорою, то Ви неминуче стаєте нещасним) (4,58 балів).

Найбільша вираженість за середнім балом у підгрупі чоловіків виявлена за пунктами 18 (Перш ніж щось робити, треба мати розумну перспективу на успіх) (4,61 бали) та 24 (Моя власна думка про себе більш важлива, ніж думка інших про мене) (4,8).

Слід зауважити на те, що в подружніх парах: 4; 7; 10 у жінок було виявлено високий рівень дисфункціональних переконань, а в парах 6; 8 у чоловіків виявлено підвищений рівень вираженості дисфункціональних переконань, що свідчить про дисфункціональний розвиток відносин в даних парах (50% сімей у вибірці) (рис.2.4).

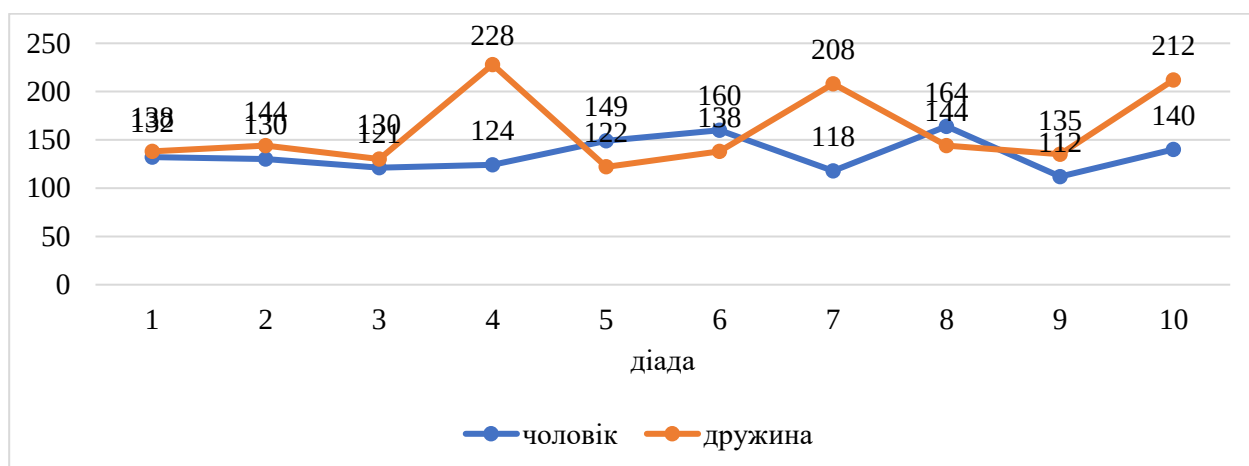

Рисунок 2.4 – Розвиток дисфункціональних стосунків в парах

Висока міра вираженості дисфункціональних переконань виявлена у 30% жінок (3 особи) в подружніх парах та свідчить про виражену в них тенденцію до спотворень реальності, заснованих на помилкових передумовах та припущеннях - проміточних ідеацій між подією і реакцією (іноді неусвідомлюваних), які відображають особливості сприйняття подій і таким чином визначають негативну емоційну реакцію. Ці неправильні уявлення мають характер «автоматичних думок», які виникають рефлексивно і видаються людині правдоподібними. Їхня нереалістичність, невідповідність з дійсністю, ірраціональність спотворювально впливають на сприйняття та оцінку себе, інших людей, своєї родини та

навколишнього світу загалом і тим самим впливають на інші сфери психічного та компоненти системи відносин особистості (емоційний, поведінковий), що може провокувати розлад в родині та виникнення невротичних і психосоматичних розладів. Також нами було виявлено 2 чоловіки (20%) із підвищеним рівнем вираженості дисфункціональних переконань. Особистісні особливості даних чоловіків характеризуються високим ступенем контролю над своїми думками, почуттями та поведінкою, залежністю, схильністю до рефлексії, самокритичністю, а також пригніченим настроєм, розвитком емоційних розладів. Прагнення даних чоловіків захистити себе від можливих ризиків зазвичай призводить не до безпеки, а відмови від повноцінного життя та ізоляції від інших людей.

Наступним етапом стало дослідження суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин в сімейних парах за методикою СОМО (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Результати діагностики суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин в сімейних парах (констатувальний етап)

Показник	діади	N	Середнє	Стд. відх	Стд. пом
Напруженість відносин (Н)	= ч	10	7,4000	1,17379	,37118
	= ж	10	8,1000	,56765	,17951
Відчуженість у відносинах (В)	= ч	10	7,0000	1,15470	,36515
	= ж	10	7,5000	,87560	,27689
Конфліктність у відносинах (К)	= ч	10	8,0000	,94281	,29814
	= ж	10	8,3000	,99443	,31447
Агресія у відносинах (А)	= ч	10	6,8000	1,47573	,46667
	= ж	10	5,6000	,96609	,30551
Загальна оцінка відносин (З)	= ч	10	29,2000	2,78089	,87939
	= ж	10	29,5000	2,17307	,68718

Результати діагностики свідчать про високі показники розвитку деструктивних відносин в сімейних парах. Так, загальна оцінка відносин в парах знаходиться на рівні (29,2-29,5) - не гармонійні відносини, що носять нестабільний характер, викликають негативні почуття, емоційний дискомфорт партнерів та свідчать про виражену напруженість відносин.

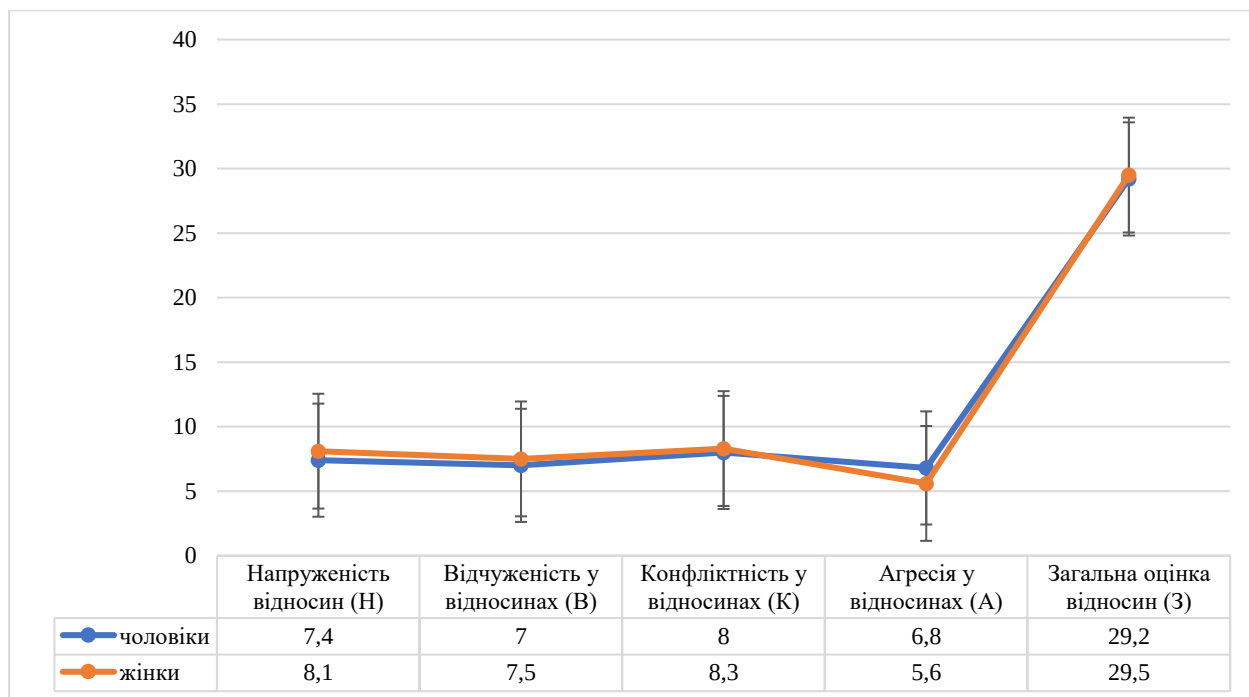

Рисунок 2.5 Середні показники суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин в сімейних парах (констатувальний етап)

Найбільш вираженими деструкціями в парах є: напруженість відносин (7,4; 8,1) та конфліктність у відносинах (8; 8,3). Партнери не відчують суб'єктивного емоційного благополуччя, комфорту у стосунках та мають серйозні (нерозв'язані) проблеми у відносинах. Високий рівень конфліктності свідчить про наявність в парах протистояння, нерозв'язних протиріч або труднощів, що не вирішуються конструктивно.

Показник «відчуженості у відносинах» також має достатньо високі значення: $(7,0 \pm 1,15)$ у чоловіків та $(7,5 \pm 0,87)$ у жінок. Отримані дані свідчать про те, що пари не прагнуть встановлювати близькі, чуттєві, довірчі стосунки зі своїми партнерами, не мають згоди та узгодженості в діяльності, а у відносинах відчують почуття самотності та ізолюваності від партнера.

Показник «агресія у відносинах» в групі знаходиться на середньому рівні та складає: $(6,8 \pm 1,47)$ у чоловіків та $(5,6 \pm 0,96)$ у жінок. Середні значення даного показника свідчать про те, що у більшості пар у відносинах виражено прагнення зайняти позицію «на рівних». Прояв люті, ворожості, негативної критики та роздратування у більшості пар відсутні. Однак, нами було виявлене 3 чоловіка

(30%) (пари: 2; 7; 8), що у сімейних відносинах використовують агресивну поведінку та сильні до фізичної агресії.

Використання критерію Манна-Уїтні свідчить про відсутність статистично значущих відмінностей в формуванні розбіжностей між чоловіками та дружинами в суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин в сімейних парах (чоловік-дружина) за всіма факторами (Додаток). На рисунку 2.6 наведено розбіжності в формуванні показника «загальна оцінка відносин (3)».

Зведення U-критерію Манна-Уїтні для незалежних вибірок за фактором «загальна оцінка відносин (3)» складає ($U = 49,5$) при рівні значущості критерію $p=0,971 \geq 0,05$ свідчить про відсутність значущих розбіжностей в формуванні деструктивних відносин в парах.

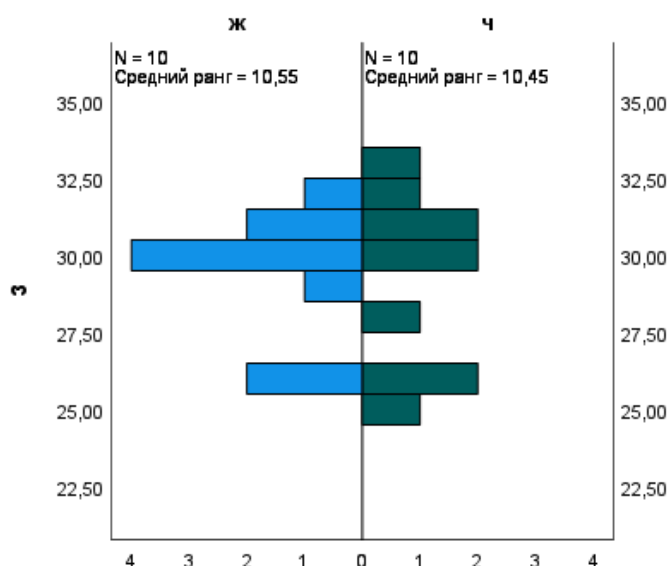

Рисунок 2.6 Формування розбіжностей між чоловіками та дружинами в суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин (констатувальний етап)

Таким чином, внаслідок розвитку дисфункціональних негармонійних міжособистісних відносин в парах у обох партнерів поглиблюється незадоволеність сімейними відносинами.

Наступним етапом діагностики стала побудова профілю відносин у парах (табл.2.5).

Таблиця 2.5

**Результати діагностики міжособистісної залежності в парах
(констатувальний етап)**

Показник		Деструктивна надзалежність	Дисфункційне відділення	Здорова залежність
жінки	Середнє	34,4000	22,1000	24,9000
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	8,15407	6,91938	8,13019
чоловіки	Середнє	29,2000	28,6000	21,4000
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	8,75341	11,18729	8,94676
Всього	Середнє	31,8000	25,3500	23,1500
	N	20	20	20
	Стд. відхилення	8,65478	9,64788	8,51176

В середньому в підгрупі жінок найбільш розвинуеною якістю є деструктивна надзалежність, показник якої знаходиться на високому рівні та складає $34,4 \pm 8,15$. Високий рівень деструктивної надзалежності виявлено у 5 жінок (50%) та 2 чоловіків (20%). Даний показник в середньому в підгрупі чоловіків знаходиться на середньому рівні та складає $29,2 \pm 8,75$ (рис. 2.7). Надмірна залежність є специфічним станом, в основі якого лежить сильна потреба партнера в емоційній близькості, любові та прийнятті, ригідне прагнення до отримання допомоги та підтримки на тлі постійного відчуття себе як безпорадного та слабкого незалежно від конкретної ситуації. Невід'ємними рисами залежної особистості виступають невпевненість у собі несамодостатність, почуття безпорадності, тривога, щодо можливого відторгнення та самотності та ін.

Показник «дисфункційне відділення» знаходиться на середньому рівні в обох підгрупах та складає $22,1 \pm 6,91$ – у жінок та $28,6 \pm 11,18$ – у чоловіків. Втім, нами було виявлено 2 чоловіка (20%), що мають високий рівень формування даного показника. В основі деструктивного відділення лежить несвідомий страх перед близькими відносинами, які асоціюються з поглинанням, втратою себе, розчиненням в іншій людині, а також ранній дитячий досвід, який сформував у дитини переконання у перевазі у партнерських відносинах незалежності та самодостатності порівняно з близькістю та прихильністю.

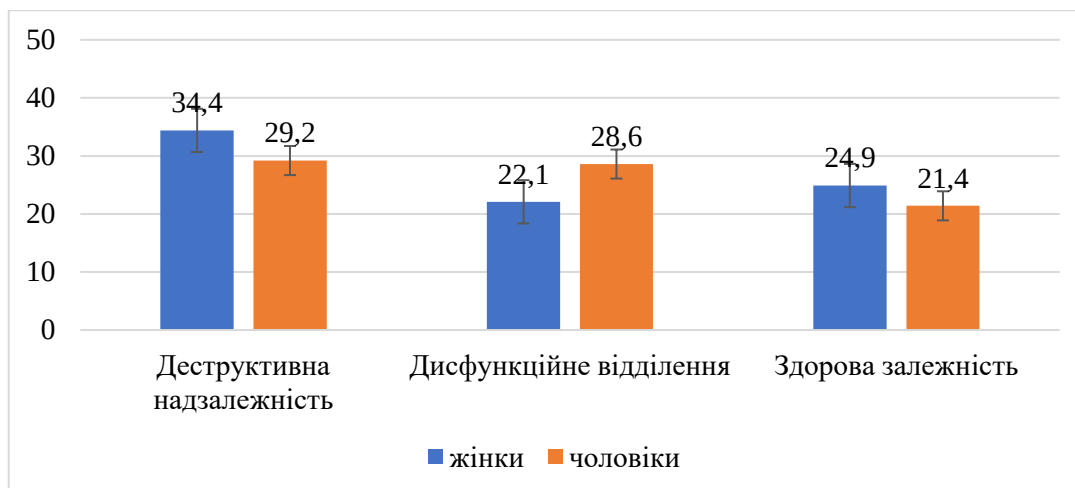

Рисунок 2.7 Середні показники міжособистісної залежності в парах (констатувальний етап)

Показник «здорова залежність» знаходиться низькому рівні в обох підгрупах і свідчить про проблеми у спілкуванні в сімейних парах. На відміну від надмірно залежних індивідів, люди з розвинутою нормативною залежністю демонструють значну гнучкість у спілкуванні, здатність звертатися за допомогою у міру виникнення об'єктивної необхідності, показують вміння встановлювати довгострокові емоційні відносини. Здорова залежність пов'язана з широким спектром поведінкових реакцій, що відрізняється адаптивністю та варіативністю. Коріння здорової залежності – в авторитетному, послідовному та надійному стилі батьківського виховання, що формує у дитини почуття впевненості, безпеки.

За результатами діагностики нами було побудоване профіль відносин сімейних пар (рис.2.8)

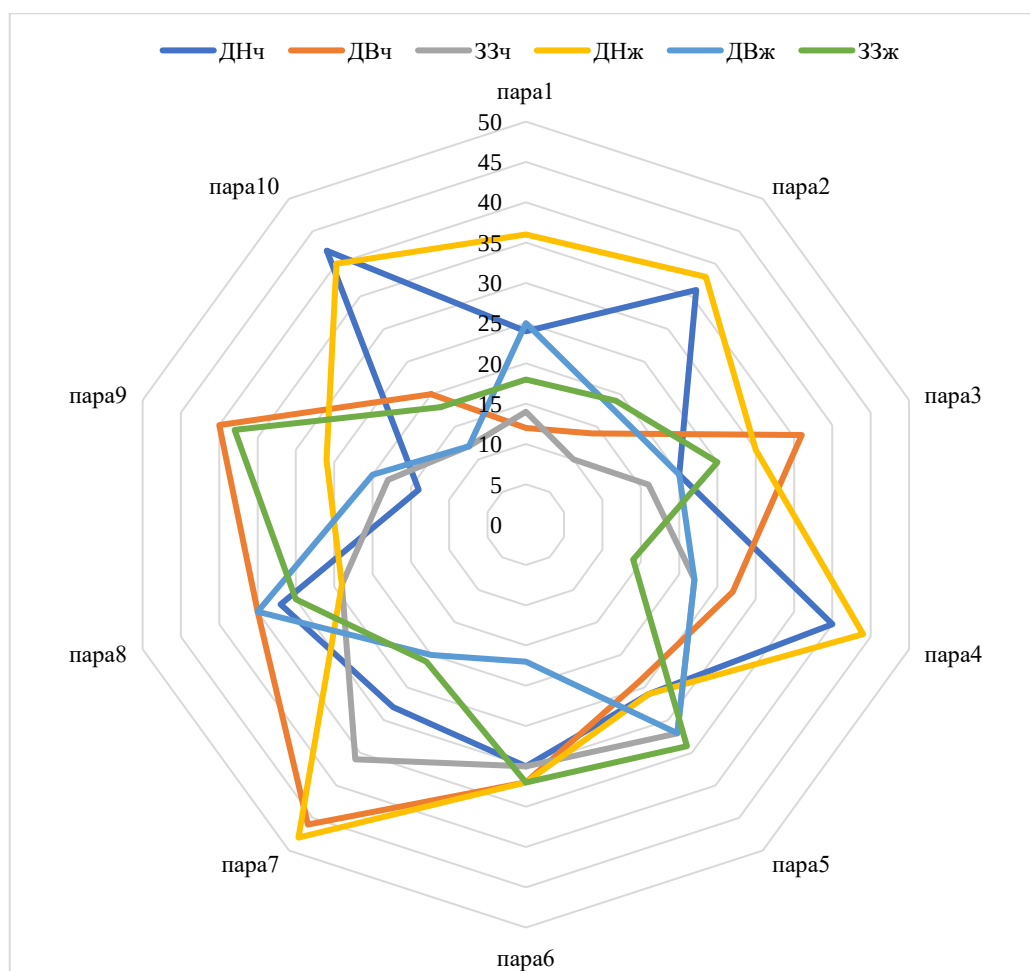

Рисунок 2.8 Профіль відносин в сімейних парах (констатувальний етап)

Результати діагностики свідчать про наявність дисгармонії у сімейних відносинах більшості пар. Так, в парі 7 спостерігається сильна потреба жінки в емоційній близькості, любові і ухваленні з боку чоловіка. На фоні яскраво вираженого в даній парі у чоловіка показника дисфункційного відділення (ухилення від близьких відносин, нездатність встановлювати тісні емоційні відносини з дружиною), жінка відчуває невпевненість у собі, несамодостатність, почуття безпорадності, тривогу та страх самотності в майбутньому.

Далі нами було проведено діагностику за методикою «Опитувальник емоційного аб'юзу» (табл. 2.6)

Таблиця 2.6

Результати діагностики аб'юзивних відносин в парах (констатувальний етап)

Показник		ізоляція	приниження	Загальний показник емоційного аб'юзу
жінка	середнє	76,1000	81,8000	78,9500
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	12,82749	17,24207	14,53817
чоловік	середнє	62,8000	57,9000	60,3500
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	9,71597	5,82046	5,76411
всього	середнє	69,4500	69,8500	69,6500
	N	20	20	20
	Стд. відхилення	13,00799	17,52675	14,38393

Аб'юз у спілкуванні подружньої пари може набувати таких форм: нав'язливі перевірки та контроль за поведінкою партнера; постійна критика та конфронтація; газлайтинг: «того, що ти говориш про мою вчорашню/минулу поведінку, не було, ти вигадуєш/брешеш, я такого не говорив, не робив»; спроби ізолювати людину від її звичного оточення, накласти заборону на контакти та спілкування з друзями, скандали (у разі порушення); постійні звинувачення у зраді, ревності; використання людини у своїх цілях без зустрічного врахування її інтересів; спроби присоромити; загрози розривом відносин; вербальні образи; гра в мовчанку (відмова спілкуватися з людиною з метою змусити її визнати провину чи піти назустріч).

Результати діагностики свідчать про те, що більшість жінок в підгрупі піддаються емоційному аб'юзу зі сторони чоловіків. Середній показник емоційного аб'юзу в групі знаходиться на високому рівні з обох факторів: ізоляція, приниження та складає $(78,95 \pm 14,53)$ (рис.2.9).

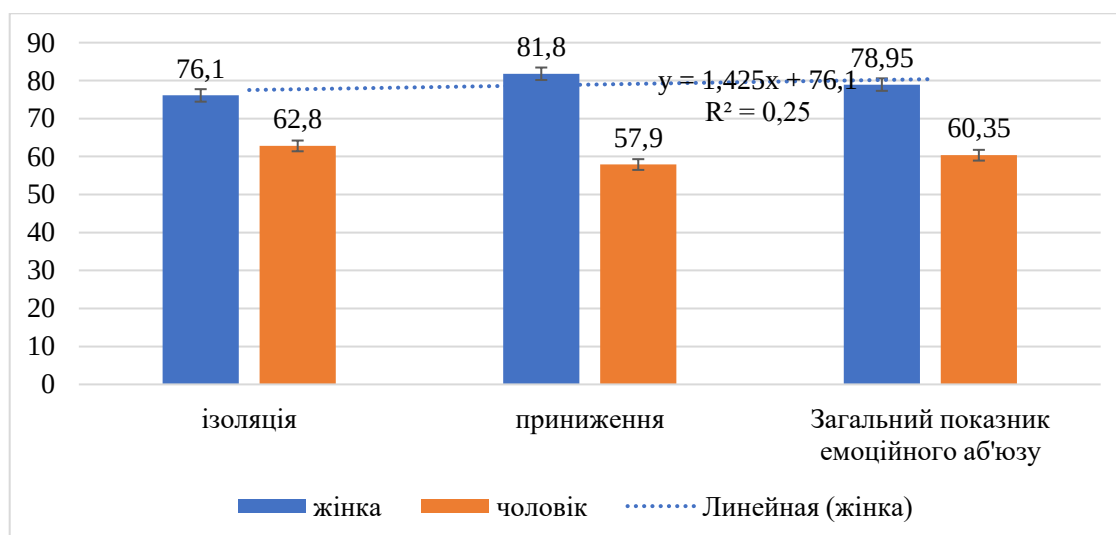

Рисунок 2.9 Розвиток аб'юзивних відносин в парах (констатувальний етап)

Даний показник у жінок є значно вищим ніж у чоловіків ($60,35 \pm 5,76$), це свідчить про те, що жінки у відносинах більш піддаються емоційному аб'юзу ніж чоловіки. Так, 7 жінок в підгрупі (70%) є жертвами аб'юзу у партнерських відносинах. Чоловіки-аб'юзери не поважають бажання свого партнера (жінки) і намагаються створити повну залежність у жертви від себе, не дозволяючи їй самостійно діяти та приймати рішення. При цьому, для них властиво перекладати відповідальність за свою поведінку на партнера. Аб'юзер стверджує, що жертва його спровокувала і змусила піти на той чи інший вчинок. Зазвичай в досліджуємих родинах знаходить прояв емоційний (психологічний) аб'юз, який проявляється у вигляді образ, приниження, знецінення свого партнера. Втім, в трьох парах (30%) (пари: 2; 7; 8), чоловіки у сімейних відносинах використовують агресивну поведінку та сильні не тільки до емоційного, а також до фізичного аб'юзу.

Отже, в результаті проведеної діагностики на констатувальному етапі дослідження нами було доведене, що родини із розвинутими моделями деструктивної поведінки в парах характеризуються наявністю наступних видів травматизуючих станів: сімейна тривога, нервово-психічна напруга, загальна незадоволеність браком. При цьому, напруженість, відчуженість, конфліктність і агресивність у подружніх відносинах є індикаторами розвитку їх дисгармонічної взаємодії. Результати діагностики свідчать про наявність дисгармонії у сімейних відносинах більшості пар. При цьому, більшість жінок в підгрупі підвергаються емоційному аб'юзу у відносинах зі сторони своїх чоловіків. Слід підкреслити на те, що на відміну від фізичного та сексуального насильства, емоційний аб'юз є досить тонким інструментом сімейного насилля. З його допомогою маніпулятор отримує майже безмежний контроль у відносинах. Емоційне насильство може приймати різні форми, починаючи від, здавалося б, невинних, але частих глузувань і закінчуючи відкритою образою і приниженням. Партнери, які тривалий час зазнають емоційного насильства мають високий ступень незадоволення шлюбом та

у майбутньому стикаються з такими наслідками як тривожний розлад, депресія, хронічні болі та зловживання психоактивними речовинами (алкоголь, наркотики).

2.3 Виявлення зв'язку між деструктивною надзалежністю одного з подружжя в парі та аб'юзивною поведінкою

Нами було припущено наявність зв'язку між деструктивною надзалежністю одного з подружжя в парі та аб'юзивною поведінкою. Для перевірки висунутої гіпотези за допомогою методі математичної статистики було проведене кореляційний аналіз (кореляція Пірсона) (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Виявлення зв'язку між деструктивною надзалежністю одного з подружжя в парі та аб'юзивною поведінкою

		Кореляції			
		Деструктивна надзалежність (ДН)	Ізоляція (І)	Прийняття (П)	ЗПА
ДН	Кореляція Пірсона	1	,209	,170	,898**
	знач. (двохст)		,376	,474	,001
	N	20	20	20	20
І	Кореляція Пірсона	,209	1	,770**	,921**
	знач. (двохст)	,376		,000	,000
	N	20	20	20	20
П	Кореляція Пірсона	,170	,770**	1	,958**
	знач. (двохст)	,474	,000		,000
	N	20	20	20	20
ЗПА	Кореляція Пірсона	,898**	,921**	,958**	1
	знач. (двохст)	,001	,000	,000	
	N	20	20	20	20

**. Кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння).

В результаті проведеного дослідження нами було встановлено тісний прямий зв'язок між деструктивною надзалежністю одного з подружжя в парі та аб'юзивною поведінкою ($R=,898^{**}$ при $p=0,001$), що сприяє розвитку деструктивних відносин в парі. Доведено, що сімейний агресор і жертва завжди пов'язані та залежать один від одного.

Залежні відносини - це особливий стан психіки, коли емоції надзалежної людини настільки пов'язані з поведінкою партнера, що вона вже не може керувати собою, своїми почуттями і поведінкою.

У співзалежних відносинах в однієї людини спостерігається болісна емоційна, фізична, фінансова, соціальна залежність від іншої людини. Абсолютно все: мрії, бажання, цілі, сенс життя, пов'язано з об'єктом нездорового кохання. Останній виступає у ролі маніпулятора і або усвідомлено, або підсвідомо розвиває у «жертви» залежність від себе.

Психологічний аб'юз - це форма насильства, яка виражається в емоційному або психологічному тиску, залякуванні, маніпуляції, яка завдає психологічні травми жертві. Жертва занурюється в цикл аб'юзу поступово - зниження самооцінки та втрата особистісних кордонів протікають повільно і часто залишаються непоміченими.

Психологічний аб'юз завдає серйозної шкоди психологічному стану людини. Він викликає постійне почуття страху, сорому, провини, і сильно знижує самооцінку, що часто не дозволяє жертві самій вибратися з цього положення.

Психологічний аб'юз розвиває в партнері загальну незадоволеність шлюбом, но розвинена надзалежність заважає змінити ситуацію на краще. Адже людина в такому стані несамотійна та має негнучкі межі.

Нами було припущено те, що предиктором формування деструктивних відносин в шлюбі та розвитку стану загального незадоволення браком є аб'юзивна поведінка одного з шлюбних партнерів.

За допомогою метода найменших квадратів (МНК) підтвердимо дане припущення (табл.2.8, 2.9).

Таблиця 2.8

Опис моделі

Опис моделі		
		Тип змінної
Рівняння 1	задоволення шлюбом	Залежна змінна
	ЕА	предиктор
	ДНЗ	інструментальна
MOD_8		

Зведення для моделі		
Рівняння 1	Множинний R	,202
	R-квадрат	,041
	Коригований R-квадрат	-,013
	Стандартна помилка оцінки	7,908

Таблиця 2.9

Виявлення залежності ступеня незадоволення браком та аб'юзивною поведінкою партнера

ANOVA						
		Сума квадратів	ст.св.	Сер квадрат	F	Значимість
Рівняння 1	Регресія	47,718	1	47,718	,763	,394
	Остаток	1125,665	18	62,537		
	Всього	1173,383	19			

Коефіцієнти						
		Нестандартизовані коефіцієнти		Бета	t	Значимість
		B	Стд. помилка			
Рівняння 1	(Константа)	-16,084	44,378		-,362	,721
	ЕА	,556	,637	2,074	,874	,394

Нами досліджуються показники деструкцій шлюбних відносин (емоційний аб'юз деструктивна надзалежність), що впливають на задоволення браком та мають кількісний вираз. У цьому є підстави вважати, що показник рівень задоволення браком залежить від показника емоційний аб'юз (рис.2.10).

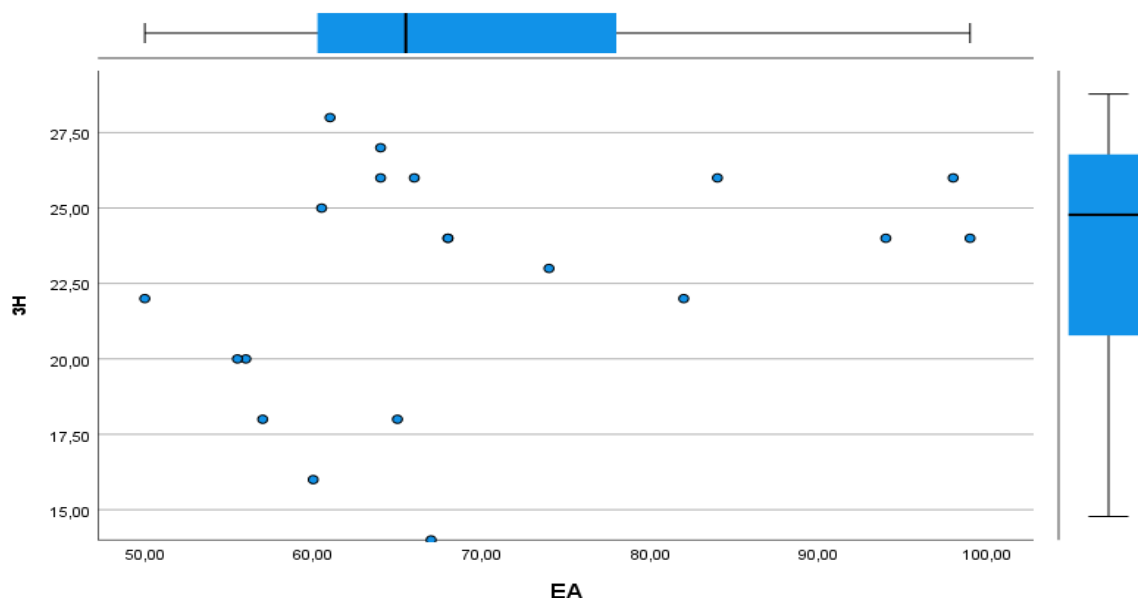

Рисунок 2.10 Залежність між ступенем незадоволення браком та аб'юзивною поведінкою (емоційним аб'юзом) зі сторони партнера

Результати розрахунків свідчать про те, що в процесі розвитку аб'юзивної поведінки партнера, у жертви деструктивних відносин буде розвиватися незадоволення браком. Знайдена нами залежність є зворотною (коеф. $B = -16,084$ при $t = -3,362$) і цей факт відразу виявляється за негативним кутовим коефіцієнтом. Функція повідомляє нам у тому, що із збільшення показника аб'юзивної поведінки зменшується ступінь задоволення браком. Отже, емоційний аб'юз та деструктивна надзалежність партнерів є предиктором розвитку ступеня незадоволення браком.

У дисфункціональних сім'ях, об'єктивно, спостерігається тривала, багаторічна, стресогенна ситуація та напруженість у відносинах, пов'язана з деструктивними подружніми залежними взаємини. Її параметри визначаються, з одного боку, особливостями взаємодії чоловіків-аб'юзерів, з властивими їм емоційним насильством та постійною фізичною та вербальною агресією щодо дружин, з іншого, непродуктивними формами реагування жінок на стресові умови (ворожість, конфліктність та ін.).

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПАРАМ, ЩО МАЮТЬ ПРОБЛЕМИ В ШЛЮБІ

3.1 Розробка програми роботи з кризовими подружжями, що мають деструктивні міжособистісні відносини

У сім'ях із деструктивними міжособистісними відносинами завжди існує приховане питання про те, якими правами наділені різні члени сім'ї, хто у сім'ї провокує протиріччя без можливості їх вирішення. В результаті тривалого конфлікту у подружній парі знижується соціально-психологічна адаптація, розвивається відсутність здатності до спільної діяльності, зокрема виникають розбіжності у різноманітних побутових питаннях. Рівень психологічної напруги у сім'ї із деструктивною міжособистісною взаємодією має тенденцію до наростання, що призводить до емоційних порушень, напруги, ворожості у відносинах, тривоги та депресії.

Актуальність розроблення програми психокорекції подружніх пар із деструктивним формуванням міжособистісних відносин полягає в тому, що на сьогоднішній день велика кількість подружніх пар стикаються з проблемами сімейного аб'юзу, формування деструктивної надзалежності одного з партнерів та порушеннями сімейної комунікації та ін.

Мета: розробити та апробувати програму психокорекції кризових подружніх пар із деструктивним типом міжособистісного спілкування.

Розроблена програма може допомогти подолати аб'юзивну поведінку та деструктивну надзалежність в подружній парі, сформувати навички ефективної міжособистісної комунікації між членами подружжя, підвищити рівень задоволеності шлюбом та покращити взаєморозуміння та міжособистісні стосунки між подружжям.

Сімейні конфлікти в парах із деструктивним формуванням міжособистісних відносин зазвичай пов'язані з прагненням людей задовольнити ті чи інші потреби або створити умови для їх задоволення без урахування інтересів партнера. В результаті бесіди з подружніми парами нами були визначені головні причини конфліктів у подружніх відносинах: аб'юзивна поведінка одного із членів подружжя, порушення комунікації між партнерами, незадоволення шлюбом із різних причин: різне уявлення подружжя про розподіл сімейних ролей; різне уявлення подружжя про спосіб вираження почуттів; невинуваті очікування в інтимно-особистісній сфері; невинуваті очікування на побутовому рівні (матеріальний добробут, соціальний статус, житлові умови). Результати проведеної діагностики показали, що в більшості сімейних пар з деструктивним типом побудови міжособистісних відносин, що прийняли участь в емпіричному дослідженні, існує проблема аб'юзу в сім'ї.

Таким чином, головне, що мають досягти клієнти для нормалізації подружніх взаємин у процесі корекції, це: побачити себе; прийняти себе; побачити один одного; прийняти один одного; навчитися розмовляти один з одним, висловлюючи свої думки та почуття зрозумілим для партнера чином.

Програми та тренінги з формування гармонійних подружніх відносин призначені для подолання сімейного аб'юзу, вирішення подружніх конфліктів та інших сімейних проблем. Вони допомагають партнерам набути навичок вирішення конфліктів і сварок, що виникають на ґрунті незадоволеності: потреби в цінності та значущості свого «Я»; сексуальних потреб одного або обох подружжя; потреби одного або обох подружжя у позитивних емоціях; потреби у розподілі бюджету, утриманні сім'ї, вкладу кожного з партнерів у матеріальне забезпечення; потреби у взаємодопомозі, взаємо-підтримці, у співробітництві з питань поділу праці в сім'ї, ведення домашнього господарства, догляду за дітьми і ін.

На сьогодні, найбільш ефективною формою психотерапії подружніх пар із деструктивними міжособистісними відносинами є когнітивно-поведінкова програма, перевага якої полягає в тому, що вона працює з усіма актуальними почуттями та відчуттями, що підтримують аб'юзивність, є відносно

короткостроковою та досить гнучкою. В процесі психокорекції за допомогою когнітивно-поведінкової терапії, що допомагає впоратися з імпульсивністю та перервати «цикл насильства» проводиться психологічна робота з аб'юзерами.

Програма «Тренінг формування гармонічних подружніх відносин» складається з декількох блоків, які можна використовувати разом або окремо.

Більшість вправ тренінгу може проводитися як у групі, так і з однією подружньою парою. Тренінг включає наступні вправи:

Вправи, що дозволяють познайомити учасників тренінгу та обговорити деякі питання сімейних взаємин.

Вправи із формування образу «Я» - надають можливість учасникам тренінгу оцінити себе за допомогою метафор; навчити виявленню «Я-концепції» та її зв'язку з оточуючими людьми; розвинути вміння бачити себе очима інших і розуміти оточуючих.

Вправи щодо визначення сімейних цінностей - дозволяють стимулювати міркування про сімейні цінності та обговорення їх значимості в сімейному колі; продемонструвати унікальність своєї сім'ї серед інших сімейних спілок, пробудити почуття гордості нею; передати в ігровій формі ту думку, що кожна сім'я - об'єднання особистостей з різними характерами, цінностями, інтересами та запитам.

Вправи на усвідомлення сімейних ролей - дозволяють продемонструвати учасникам тренінгу амбівалентність стереотипного мислення, його позитивні аспекти та небезпеки; побачити залежність поведінки від очікувань інших людей; усвідомити вплив домінуючої думки, упереджень, свідомо прийнятих рішень на моделі поведінки, що виявляються в сімейному житті; дозволити подружжю поглянути на свій шлюб і побачити його та один одного по-новому, стимулювати відкрите та чесне обговорення своїх бажань та прагнення до змін та оновлення; відмовитися від негативного сприйняття партнера, допомогти учасникам подолати внутрішні бар'єри, страх і невпевненість перед змінами; змінити стереотипи сприйняття один одного; продемонструвати на практиці відмінності, властиві підходу різних людей до однієї і тієї ж проблеми, розглянути існуючі методи та

підходи до її вирішення; допомогти усвідомити важливість певних якостей характеру для побудови усвідомлених, демократичних, що зміцнюють сім'ю партнерських відносин; проаналізувати уявлення про тендерні відмінності та їх вплив на формування особистості, на спільне сімейне життя.

Вправи щодо розвитку сімейної комунікації дозволяють парам усвідомити важливість певних якостей характеру для створення сприятливої сімейної атмосфери; потренуватися у свідомій постановці вилучення «блоків комунікації», читанні невербальних знаків «закритої та відкритої» міжособистісної взаємодії; продемонструвати на практиці в ігровій формі ідею про те, що кожна сім'я - об'єднання особистостей з різними характерами, цінностями, інтересами та запитамі; розширити діапазон комунікативних можливостей, посилити здатність до емпатичного співпереживання; посилити емоційні реакції та зняти «м'язовий панцир», страх перед тілесним контактом; навчати навичок концентрації уваги на партнері; тренувати вміння давати «зворотний зв'язок» партнеру.

Вправи щодо вирішення сімейних конфліктів. Дозволяють продемонструвати різноманіття підходів до проблеми; мобілізувати увагу і творчу фантазію подружжя під час вирішення групового завдання, актуалізувати внутрішній комунікативний потенціал в подружній парі; усвідомити позитивні та негативні фактори домінуючої поведінки; дати можливість висловитися про проблему сімейних відносин (що іноді дозволяє запобігти розростанню конфлікту та його переходу у міжособистісне зіткнення); розвинути гнучкість і толерантність, провести тренування із подолання внутрішнього дисонансу, конфлікту, пов'язаного з суперечливими поглядами на проблему; сформувані навички безконфліктної взаємодії та позитивного ставлення до проблемної ситуації; вивчити емоційні стани, що супроводжують конфліктну взаємодію; вивчити руйнівні ірраціональні переконання; вивчити вторинні вигоди від невирішеного конфлікту.

У роботі з аб'юзером використовується системна модель. Психотерапевт дозволяє йому побачити власний внесок у циклічний процес аб'юзу. Потім клієнту пропонують усвідомити, які саме стратегії у нього включаються, як працює його гнів, та зрозуміти точку безпорадності.

Також використовуються технології роботи з травматичним досвідом та застосовують техніки, які дозволяють виробити людині новий образ себе та стосунків.

Головні напрямки та форми роботи із кризовим подружжям наведені на рис.3.1.

Напрями роботи із подружніми парами

1. Психодинамічний напрям - високоефективний. Для цього підходу характерною є велика увага, що приділяється аналізу історичного минулого членів сім'ї, їх неусвідомлюваних бажань, психологічних проблем та взаємних проекцій, пережитих на ранніх етапах онтогенезу та відтворюваних у актуальному досвіді.

Велике значення надається досягненню інсайту - усвідомленню того, як не вирішені в минулому проблеми впливають на сучасні взаємини в сім'ї і як із цього порушеного контексту відносин виникають неконструктивні способи адаптації до життя в деяких її членів.

Робота в рамках цього підходу потребує великих зусиль як з боку психолога, так і з боку подружньої пари.

2. Систематичний - робота в рамках системного будується на положенні про взаємодетермінованість особистості та міжособистісних відносин, згідно з яким стиль спілкування, характер взаємодії, тип виховання, з одного боку, та особистісні особливості подружжя - з іншого, утворюють замкнутий, постійно відтворюється гомеостатичний цикл.

Рисунок 3.1 – Напрямки та форми психокорекції подружніх відносин

У ході реалізації системного підходу у сімейній корекційній роботі виділяють низку етапів:

1. Діагностичний (сімейний діагноз) – типізація порушених сімейних відносин з урахуванням індивідуально-особистісних властивостей подружжя.
2. Ліквідація сімейного конфлікту – здійснюється виявлення та класифікація витоків сімейного конфлікту та ліквідація його засобами емоційного відреагування кожним членом сім'ї, залученим до конфлікту.
3. Реконструктивний – групове обговорення актуальних сімейних проблем або у окремого подружжя, або у паралельних групах клієнтів із подібними проблемами.
4. Підтримуючий - отримані навички емпатичного спілкування і репертуар гармонійної рольової поведінки закріплюються в природних сімейних умовах реального життя.

Тривалість роботи в рамках системного підходу може коливатися від кількох тижнів до кількох років. Починається робота з однієї-двох зустрічей на тиждень, потім зустрічі відбуваються один раз на два тижні і далі один раз на три тижні.

3. Еклектичний напрям. Представники цього напрямку використовують у корекційній роботі з сім'єю різні за своїми психологічними механізмами методи: групову дискусію, рольові ігри, домашні завдання з модифікації поведінки, аналіз та інтерпретацію взаємовідносин тощо.

При складанні програми роботи з подружніми парами нами було враховане низку параметрів:

1. Тимчасовий. Визначено загальну протяжність у часі всього процесу – 4 тижні, регулярність зустрічей із подружніми парами – 2 рази у тиждень, тривалість кожної зустрічі – 90 хвилин.

2. Просторовий. Визначено місце проведення зустрічей: у психоконсультативному центрі.

3. Стилевий. Визначено основний стиль проведення роботи: змішаний (директивний, недирективний).

4. Змістовний. Визначено, з вирішення яких проблем розпочинатиметься робота – найважливіші (проблеми аб'юзу та формування деструктивної надзалежності в подружніх парах).

Нами було визначено загальну структуру програми роботи з подружніми парами, виділені основні етапи, розроблено докладний план дій (залишаючи можливість для маневру, дій за умовами).

Методи:

Методи посилення регулюючих функцій психіки, розвиток емоційного самоконтролю, поліпшення психічної саморегуляції;

Методи нормативно-ціннісної корекції, об'єктами якої виступають нормативні комплекси, що зумовлюють відмову від підпорядкування спільним принципам, цілям, завданням діяльності.

Методи психотерапії: психодрама, ігрова терапія, аутогеннетренування, метод умовних рефлексів, оперантноенавчання, система патогенетичної психотерапії.

Програма спрямована на роботу з кризовими подружніми парами, що мають деструктивні форми міжособистісного спілкування.

Завдання:

- створення групи доброзичливої, довірчої атмосфери групи,
- подолання деструктивні форми міжособистісного спілкування;
- надати можливість подружнім парам краще пізнати один одного, формування вміння слухати та давати зворотний зв'язок,
- сприяти безоціночному сприйняттю членам подружжя один одного,
- розрядка (показати, як можна прийнятним, захоплюючим способом скидати агресію, що накопичилася),
- розвиток комунікативних навичок.
- сприяти формуванню гармонійних відносин в сім'ї, актуалізація життєвих цінностей.

Очікуваний результат: подолання деструкцій в спілкуванні, розвиток рефлексивних особливостей, зняття напруги, розвиток емпатії, згуртування пари, підвищення рівня задоволеності шлюбом.

Матеріали та обладнання: аркуші паперу, олівці, ластик, фломастери, 2 газети, ножиці, лист ватману, журнали, клей, проектор, диски з музикою, магнітола, відеокамера, фотоапарат.

Кількість учасників групи – 20 осіб (10 подружніх пар)

Хронологічні межі – 2 місяці

Форми роботи: групова, робота з парою, індивідуальна консультація по запиту.

Метою реалізації програми є: гармонізація сімейних відносин, подолання деструктивних форм міжособистісного спілкування.

Організація занять: цикл занять включає 12 зустрічей, заняття проводяться з періодичністю 2 рази на тиждень по 90 хвилин (1,5 години).

Структура програми:

Тематичне планування програми наведено в табл.3.1.

Таблиця 3.1

Тематичне планування програми для деструктивних сімейних відносин

№	Етап: тема заняття	Кількість годин
	1 етап: психодіагностичний	
1	Психодіагностика міжособистісних відносин подружніх пар	1,5
	2 етап: підготовчий	
2	Знайомство, згуртування, ознайомлення з правилами членів групи	1,5
	3 етап: психокорекційний	
	Заняття: «Деструктивна поведінка та подружня надзалежність: подолання» Мета: корекція деструктивної поведінки членів подружжя та формування нових адаптивних навичок спілкування, прийняття прийнятних сімейних правил для досягнення гармонійних відносин, оптимізація внутрішньо-сімейного настрою.	
3	Заняття «Сімейні ролі» Мета: корекція деструктивної поведінки, побачити залежність поведінки від очікувань інших; усвідомити вплив домінуючої думки, упереджень, свідомо прийнятих рішень на моделі поведінки, що виявляються в сімейному житті; дозволити подружжю подивитись на свій шлюб і побачити його та один одного по-новому, стимулювати відкрите та чесне обговорення своїх бажань та прагнень до змін та оновлення; відмовитися від негативного сприйняття партнера, допомогти учасникам подолати внутрішні бар'єри, страх та невпевненість перед змінами	1,5
4	Заняття «Від негативу до розслаблення» Мета: корекція деструктивної поведінки, сприяння спонуканню кожного з подружжя до більшої відкритості та взаємної довіри. Трансформуючі практики	1,5
5	Заняття «Почуття мої та твої» Трансформуючі практики Мета: сприяти усвідомленню почуттів кожного з подружньої пари, які вони переживали і водночас заперечували за певних обставин.	1,5
6	Заняття: «Партнерські відносини у сім'ї, комунікація, лідерство» Мета: корекція деструктивної поведінки, розвиток вміння емоційно та когнітивно включитися у процес саморозвитку та вдосконалення сімейних відносин	1,5
7	Заняття «Сімейні конфлікти, способи вирішення проблем» Мета: виявити і відкоригувати деструктивні особливості побудови взаємин у родині, які вимагають оновлення, виправлення, поліпшення	1,5
	4 етап: завершальний	
8	Рефлексія. Контрольна психодіагностика	1,5
	Всього, годин	12

1. Діагностичний етап. Проводиться на попередній зустрічі психолога з подружніми парами та на заключному занятті.

Завдання: діагностика особливостей міжособистісних взаємин в парі.

2. Підготовчий.

Основне завдання: знайомство учасників, формування у групі атмосфери довіри та безпеки.

3. Психокорекційний.

4. Завершальний.

Критерії оцінки ефективності програми.

Діагностика проводиться до початку занять на попередній зустрічі психолога з подружною парою та після завершення програми психокорекції на останній зустрічі. Ефективність вимірюється за якісним аналізом результатів діагностики, позитивною динамікою в оцінках членів подружжя своїх взаємин.

Програма є призначеною для подружніх пар із деструктивно сформованими міжособистісними взаєминами та неадекватними стилями взаємодії, при комунікативних порушеннях у сім'ї: роз'єднаність, перверсія ролей тощо. Програма актуальна при поведінкових проблемах членів подружжя: емоційний та фізичний аб'юз, деструктивна надзалежність, негативізм та ін., пов'язаних із проблемами в сім'ї.

Очікувані результати: Подолання деструктивних форм взаємодії, позитивна динаміка в оцінках подружжям своїх взаємин, згуртування подружньої пари, гармонізація внутрішньо сімейних відносин, підвищення рівня задоволеності шлюбом.

3.2 Оцінка ефективності заходів

На контрольному етапі дослідження, для оцінки ефективності реалізованої в групі програми психокорекції, нами було проведено повторну психодіагностику сімейних пар з деструктивними взаємовідносинами.

Результати діагностики наведено в табл.3.2. Діагностика надала можливість визначити динаміку змін психологічної атмосфери сімей та стану сімейних відносин.

Таблиця 3.2

Результати діагностики типового сімейного стану родин (контрольний етап)

Показник	підгрупа	N	Констатувальний етап		Контрольний етап	
			Середнє	Стд. відхилення	Середнє	Стд. відхилення
Загальна незадоволеність шлюбом	= ч	10	20,60	4,42719	15,38	2,2355
	= ж	10	24,70	1,56702	16,21	1,8826
Сімейна тривога	= ч	10	14,40	2,91357	11,89	1,9537
	= ж	10	23,60	1,89737	17,68	1,1873
Нервово-психічна напруга	= ч	10	22,80	2,09762	15,25	1,9635
	= ж	10	23,80	1,75119	15,97	1,2241

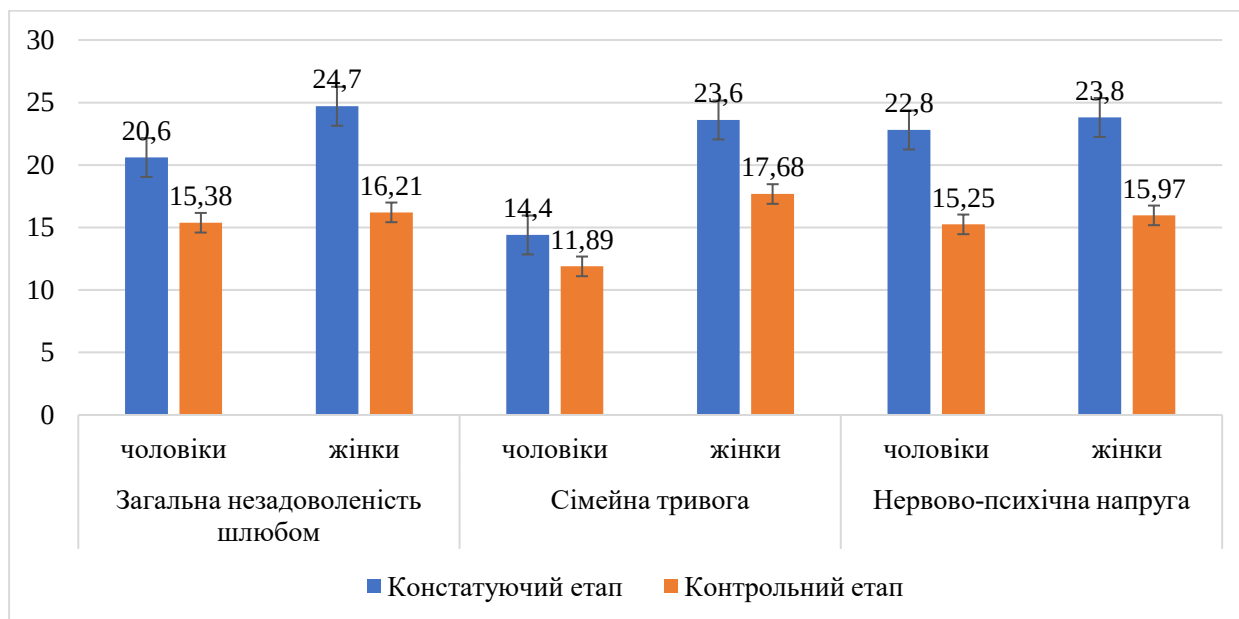

Рисунок 3.2 Зміни показників типового сімейного стану родин (контрольний етап)

Як бачимо на рис.3.2, результати проведеного дослідження на контрольному етапі свідчать про позитивну динаміку у подружніх відносинах в парах та загальне покращення рівня задоволеності шлюбом більшості клієнтів. При цьому, спостерігається позитивна динаміка в зниженні рівня сімейної тривоги та нервово-психічної напруги в парах.

Наступним етапом дослідження стала діагностика наявності та сили дисфункціональних переконань у відносинах (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Результати діагностики наявності та сили дисфункціональних переконань у подружніх відносинах (контрольний етап)

Діада	N	Констатувальний етап		Контрольний етап	
		Середнє	Стд. відхилення	Середнє	Стд. відхилення
дружина	10	159,9	39,55432	114,25	21,8974
чоловік	10	135,00	17,81385	109,86	19,3744
всього	20	148,55	34,82962	112,05	20,0893

Як бачимо на рис.3.3, результати контрольної діагностики свідчать про те, що в середньому в підгрупах показник наявності та сили дисфункціональних переконань у відносинах має позитивну динаміку до зниження.

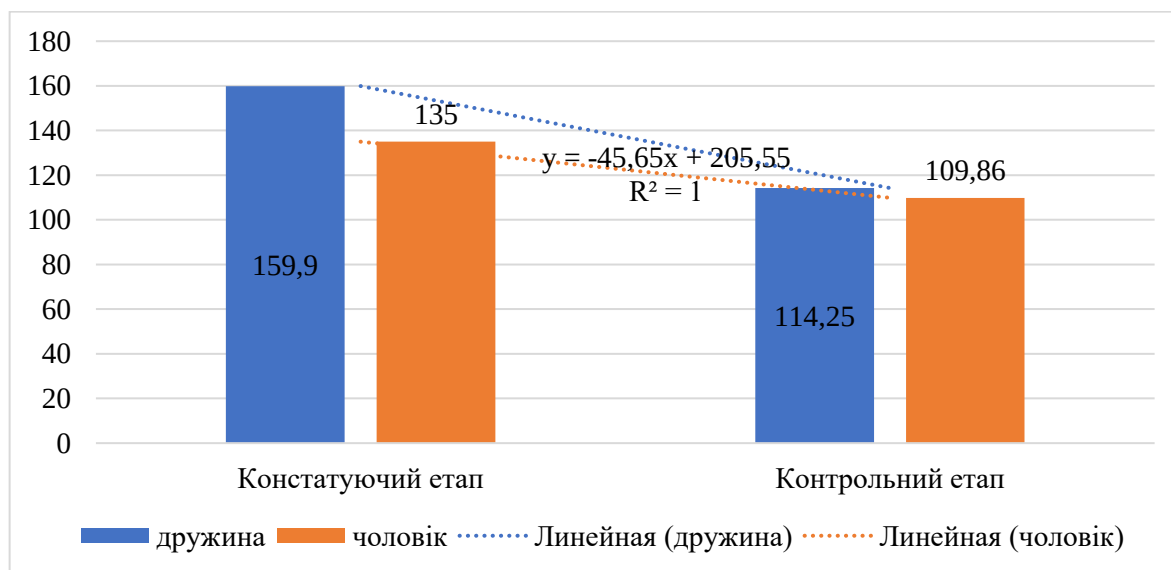

Рисунок 3.3 Зміни показника наявності та сили дисфункціональних переконань у подружніх відносинах (контрольний етап)

В результаті тренінгу партнери навчилися слухати один одного, більш позитивно сприймати один одного та звертати увагу на особистісну думку партнера.

Наступним етапом стало дослідження суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин в сімейних парах (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Результати діагностики суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин в сімейних парах (контрольний етап)

Показник	діади	N	Констатувальний етап		Контрольний етап	
			Середнє	Стд. відх	Середнє	Стд. відх
Напруженість відносин (Н)	= ч	10	7,4000	1,17379	5,0500	1,37118
	= ж	10	8,1000	,56765	5,1400	2,17951
	= ч	10	7,0000	1,15470	4,2500	1,36515

Відчуженість у відносинах (В)	= ж	10	7,5000	,87560	4,4122	1,27689
Конфліктність у відносинах (К)	= ч	10	8,0000	,94281	5,8122	1,29814
	= ж	10	8,3000	,99443	5,2416	1,31447
Агресія у відносинах (А)	= ч	10	6,8000	1,47573	3,9522	1,46667
	= ж	10	5,6000	,96609	3,0524	1,30551
Загальна оцінка відносин (З)	= ч	10	29,2000	2,78089	19,0644	1,87939
	= ж	10	29,5000	2,17307	17,8462	1,68718

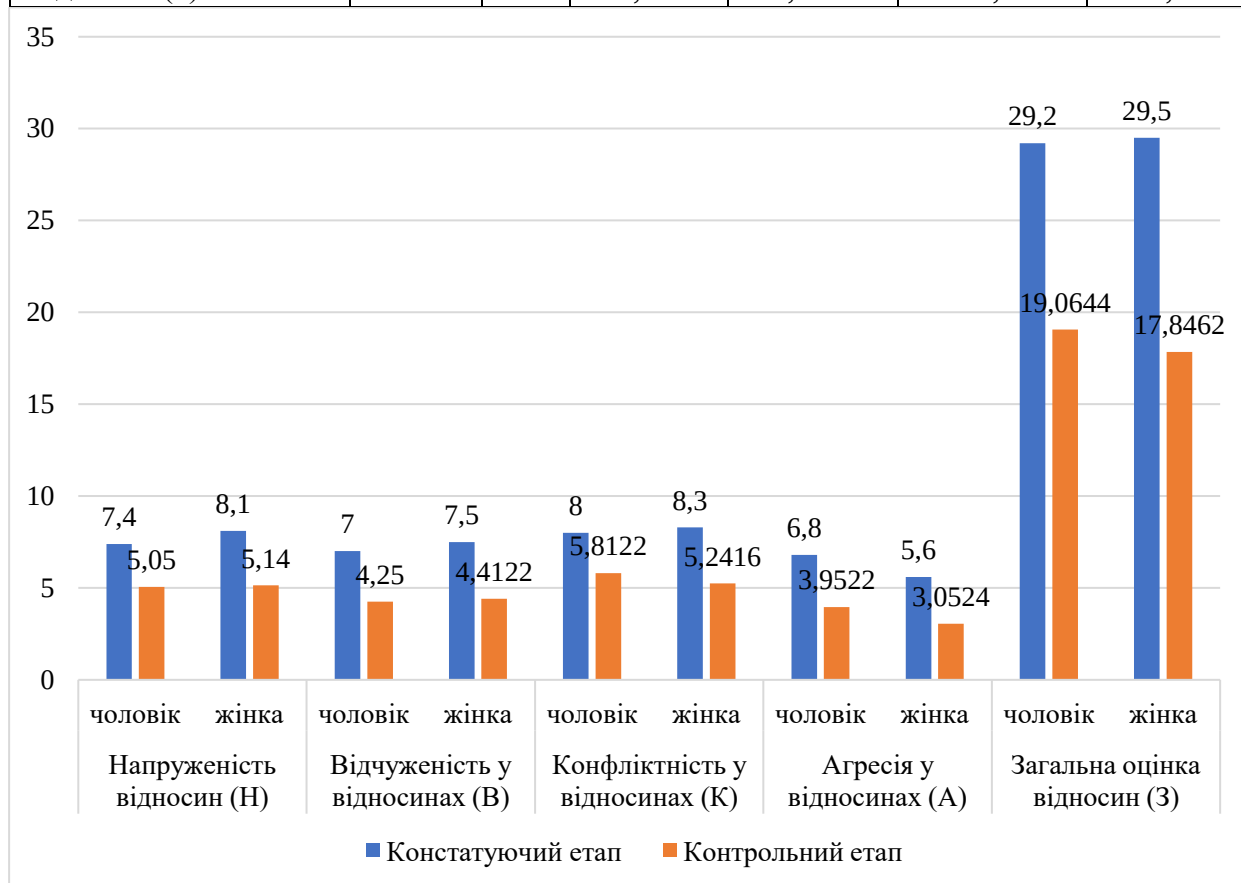

Рисунок 3.4 Зміни показників суб'єктивної оцінки міжособистісних відносин в сімейних парах (контрольний етап)

Результати діагностики свідчать про значні позитивні зміни в розвитку деструктивних відносин в сімейних парах. Так, загальна оцінка відносин в парах знаходиться після корекції на рівні (17,94-19,06) проти показника (29,2-29,5) на констатуючому етапі, що свідчить про сформовані на психологічному тренінгу достатньо гармонійні відносини, що носять стабільний характер, викликають позитивні почуття, емоційний комфорт партнерів та свідчать про загальне зниження напруженості відносин, зменшення відчуженості та конфліктності в парах, позитивні зміни у виникненні агресивних спалахів у партнерів. Також нами було зафіксоване набуте вміння подружніх пар щодо конструктивного діалогу,

навичок мирного вирішення конфліктів та підвищення емоційного благополуччя та комфорту в стосунках.

Наступним етапом діагностики стала побудова профілю відносин у парах (табл.3.5).

Таблиця 3.5

**Результати діагностики міжособистісної залежності в парах
(контрольний етап)**

Показник		Деструктивна надзалежність	Дисфункційне відділення	Здорова залежність
Констатувальний етап				
жінки	Середнє	34,4000	22,1000	24,9000
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	8,15407	6,91938	8,13019
чоловіки	Середнє	29,2000	28,6000	21,4000
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	8,75341	11,18729	8,94676
Контрольний етап				
жінки	Середнє	25,5400	19,5000	30,6000
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	4,1180	3,2123	3,1245
чоловіки	Середнє	25,3200	25,2000	31,2000
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	3,7824	3,2218	3,9026

Результати контрольної діагностики свідчать про позитивні зміни в формуванні паттернів поведінки подружніх пар щодо заміщення деструктивних форм співзалежностей на здорову залежність у відносинах.

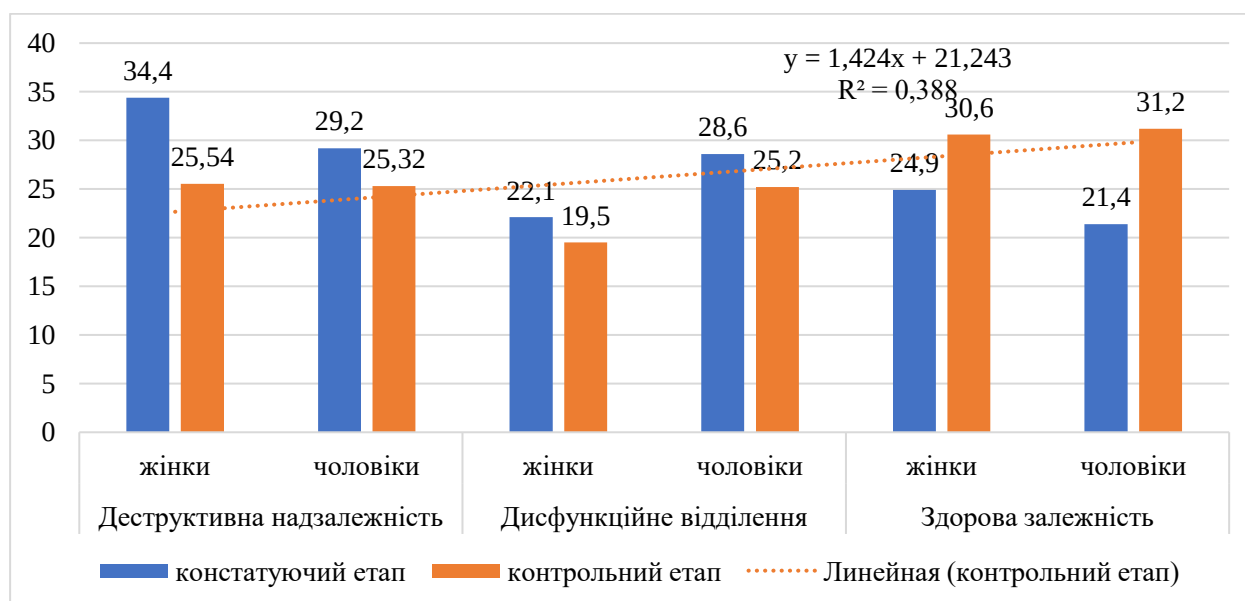

Рисунок 3.5 Зміни показників міжособистісної залежності в сімейних парах (контрольний етап)

Як бачимо на рис.3.5, результати діагностики свідчать про подолання дисгармонії у сімейних відносинах більшості пар.

Далі нами було проведено повторну діагностику за методикою «Опитувальник емоційного аб'юзу» (табл. 3.6)

Таблиця 3.6

Результати діагностики аб'юзивних відносин в парах (контрольний етап)

Показник		ізоляція	приниження	Загальний показник емоційного аб'юзу
Констатувальний етап				
жінка	середнє	76,1000	81,8000	78,9500
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	12,82749	17,24207	14,53817
чоловік	середнє	62,8000	57,9000	60,3500
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	9,71597	5,82046	5,76411
Контрольний етап				
жінка	середнє	55,4000	46,5000	50,9500
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	3,2256	2,8824	3,2438
чоловік	середнє	54,8000	42,3000	48,5500
	N	10	10	10
	Стд. відхилення	3,2251	2,8626	3,1142

Результати контрольної діагностики свідчать про позитивні зміни щодо подолання парами проблеми емоційного аб'юзу зі сторони партнерів. Середній показник емоційного аб'юзу в групі значно знизився знаходиться на середньому допустимому рівні з обох факторів: ізоляція, приниження та складає (48,55-50,95) (рис.3.6). Результати повторного тестування свідчать про те, що аб'юзерам-партнерам вдалося змінити аб'юзивні паттерни поведінки на конструктивні та сформувати гармонійні рівноправні відносини в парах. При цьому, першим кроком до змін стало визнання обома членами подружжя факту, що партнер є аб'юзером, розуміння аб'юзером того, наскільки його поведінка може бути реально образливою, усвідомлення справжніх витоків аб'юзу. Обговорення в групі

допомогло подружжям зрозуміти, що альтернативні інтерпретації їх агресивних дій можливі тільки у випадку із освоєнням навичок подолання гніву та агресії.

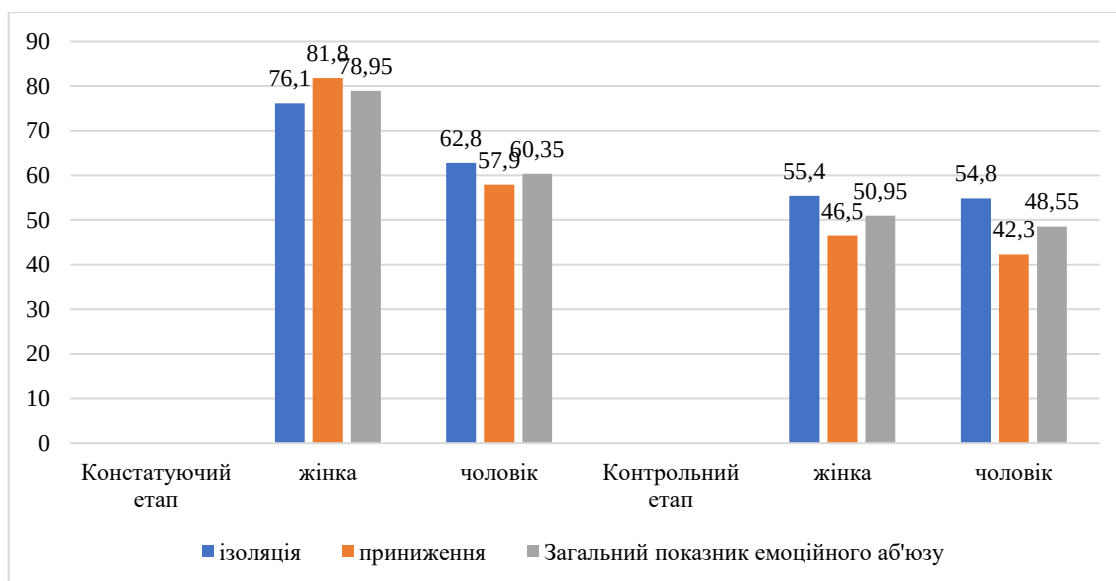

Рисунок 3.6 Зміни показників аб'юзивних відносин в парах (контрольний етап)

Отже, в результаті проведеної діагностики на контрольному етапі дослідження нами було доведене ефективність програми щодо подолання сформованих в парах моделей деструктивної поведінки та гармонізації емоційного стану, а саме: зниження рівня сімейної тривоги, нервово-психічної напруги, підвищення рівня загальної задоволеності браком. При цьому, напруженість, відчуженість, конфліктність і агресивність у подружніх відносинах значно знизилася.

Результати діагностики свідчать про розвиток гармонії у сімейних відносинах більшості пар. При цьому, спостерігається перебудова деструктивних моделей поведінки партнерів в парах та подолання проблеми емоційного аб'юзу у відносинах більшості пар.

ВИСНОВКИ

Формування міжособистісних сімейних відносин є важливою темою для сучасної психології, і дослідники займаються цією проблемою, використовуючи різні методики та підходи для дослідження факторів, що впливають на формування здорових та задовільних взаємин у сім'ї.

Деструктивні міжособистісні відносини у шлюбі є серйозною проблемою, яка може мати негативний вплив на психологічне благополуччя кожного члена родини. Проте, звернення до професійних психологів та розвиток навичок комунікації та конфліктології можуть допомогти запобігти розвитку деструктивності та зберегти здорові та задовільні взаємини у сім'ї.

Вітчизняні та зарубіжні науковці визначають деструктивні відносини як стан, коли взаємини між людьми характеризуються негативним емоційним фоном, конфліктами, насильством та іншими небажаними явищами. Згідно з дослідженнями, деструктивність може мати різноманітні форми, такі як фізичне насильство, емоційне насильство, сексуальне насильство, економічне насильство тощо. Проте, не завжди деструктивність виявляється в явному насильстві. Іноді це може бути психологічний тиск, контроль, ізоляція від друзів та родичів тощо.

Деструктивні міжособистісні взаємини між партнерами в шлюбі є руйнівними як для відносин, так й для особистості самих партнерів чи одного з них. Такий союз у кращому випадку складається з двох окремих «Я».

Діагностика подружніх стосунків є важливим елементом психологічної допомоги сім'ям, які знаходяться у складних життєвих ситуаціях. Для її проведення застосовуються різні методи дослідження, які мають свої переваги та недоліки. Кожен з цих методів повинен бути обґрунтований залежно від конкретної ситуації.

З метою вивчення факторів розвитку деструктивної взаємодії між подружжям було організовано та проведено емпіричне дослідження у якому взяли участь 10 діад - сімейних пар (20 осіб) із різним стажем подружнього життя та вираженими ознаками розвитку деструктивної взаємодії.

В результаті проведеної діагностики на констатувальному етапі дослідження нами було доведене, що родини із розвинутими моделями деструктивної поведінки в парах характеризуються наявністю наступних видів травматизуючих станів: сімейна тривога, нервово-психічна напруга, загальна незадоволеність браком. При цьому, напруженість, відчуженість, конфліктність і агресивність у подружніх відносинах є індикаторами розвитку їх дисгармонічної взаємодії.

Результати діагностики свідчать про наявність дисгармонії у сімейних відносинах більшості пар, що прийняли участь в дослідженні. При цьому, більшість жінок в підгрупі підвергаються емоційному аб'юзу у відносинах зі сторони своїх чоловіків.

В результаті проведеного дослідження нами було встановлено тісний прямий зв'язок між деструктивною надзалежністю одного з подружжя в парі та аб'юзивною поведінкою, що сприяє розвитку деструктивних відносин в парі. Доведено, що сімейний агресор і жертва завжди пов'язані та залежать один від одного.

Результати розрахунків показали, що в процесі розвитку аб'юзивної поведінки партнера, у жертви деструктивних відносин буде розвиватися незадоволення браком. Отже, емоційний аб'юз та деструктивна надзалежність партнерів є предиктором розвитку ступеня незадоволення браком.

У дисфункціональних сім'ях, об'єктивно, спостерігається тривала, багаторічна, стресогенна ситуація та напруженість у відносинах, пов'язана з деструктивними подружніми залежними взаємини. Її параметри визначаються, з одного боку, особливостями взаємодії чоловіків-аб'юзерів, з властивими їм емоційним насильством та постійною фізичною та вербальною агресією щодо дружин, з іншого, непродуктивними формами реагування жінок на стресові умови (ворожість, конфліктність та ін.).

Для подолання деструктивних відносин в парах, нами було розроблено та апробовано програму психокорекції кризових подружніх пар із деструктивним типом міжособистісного спілкування.

В результаті проведеного емпіричного було доведене ефективність програми щодо подолання сформованих в парах моделей деструктивної поведінки та

гармонізації емоційного стану, а саме: зниження рівня сімейної тривоги, нервово-психічної напруги, підвищення рівня загальної задоволеності браком. При цьому, напруженість, відчуженість, конфліктність і агресивність у подружніх відносинах значно знизилася.

Результати контрольної діагностики свідчать про розвиток гармонії у сімейних відносинах більшості пар. При цьому, спостерігається перебудова деструктивних моделей поведінки партнерів в парах та подолання проблеми емоційного аб'юзу у відносинах більшості пар.

Розроблена та реалізована програма допомогла подолати аб'юзивну поведінку та деструктивну надзалежність в подружній парі, сформувати навички ефективної міжособистісної комунікації між членами подружжя, підвищити рівень задоволеності шлюбом та покращити взаєморозуміння та міжособистісні стосунки між подружжям.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфрієва Н. М. Соціальна психологія: навч.метод. комплекс / Н. М. Ануфрієва, Т. М. Зелінська, О. Л. Туриніна. Київ: МАУП, 2006. 200 с.
2. Берн Э. Групповая психотерапия / Э. Берн. Харків: ТОВ «Видавництво Фоліо». 2016. 464 с.
3. Бондаренко І.В. Психологічна діагностика подружнього задоволення у сучасній науці/Журнал сучасної психології. №12. 2018. С. 13-26.
4. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : курс лекцій . Київ: МАУП. 2001. 170 с.
5. Браун Дж., Кристенсен Д. Теория и практика семейной психотерапии. Харків: Фабула. 2020. 588с.
6. Бутенко Н.І. Дослідження подружнього задоволення методами психологічної діагностики/Український психологічний журнал : збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ф-т психології ; голов. ред. Данилюк І.В . № 11. 2018. С. 24-37.
7. Витакер К. Танцы с семьей. Семейная терапия: символический подход, основанный на личностном опыте. Харків: Акубенс, 2011. 128 с.
8. Витек К. Проблемы супружеского благополучия : пер. с чешск. / К. Витек ; под ред. М. С. Мацковского. М. : Прогресс, 1988. 144 с.
9. Волкова А. Н. Методические приемы диагностики супружеских отношений / Вопросы психологии. 1985. № 5. С.78 .
10. Гірник А. М. Основи конфліктології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. М. Гірник. Київ : Києво-Могилянська академія, 2010. 222 с.
11. Гончарук О.О. Психологічна діагностика сімейних взаємин: методи та прийоми/Український психологічний журнал: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ф-т психології; голов. ред. Данилюк І.В . № 11. 2019. С. 52-68.

12. Гулак О.М. Психологічна діагностика подружнього конфлікту. Київ : Інтерсервіс. 2017. 302с..
13. Гущина О.В. Методика діагностики подружнього задоволення/ Український психологічний журнал : збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ф-т психології ; голов. ред. Данилюк І.В . № 3. 2018. С. 18-26.
14. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях / В.Л.Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан. – Київ: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
15. Іванченко О.В. Психологічна діагностика подружньої неврівноваженості: теорія та практика. Харків. : Діса плюс, 2019. С.20-29.
16. Карпенко Є.В. Методи сучасної психотерапії : навчальний посібник / Є.В. Карпенко. – Дрогобич : Посвіт, 2015. 116 с.
17. Кіпніс М. Тренінг сімейних відносин. Частина 1: Подружжя. Харків: Фабула, 2020. 546с.
18. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога сім'ї : навч. посіб. : у 3 кн. / З. Г. Кісарчук, О.І. Єрмусевич Київ: Главник, 2006. 384с.
19. Козак І.В. Психологічна діагностика подружнього задоволення: проблеми та перспективи/ «Психологічний часопис» Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. № 6. 2018. С.40-56.
20. Колесник О.В. Психологічна діагностика подружніх стосунків: теорія та практика. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. С. 50-59.
21. Корнієнко Л.М. Психологічна діагностика сімейних взаємин/Журнал сучасної психології. № 10. 2016. С.30-41.
22. Косенко О.М. Діагностика сімейних взаємин: теорія та практика/ «Психологічний часопис» Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. № 2. 2017. С.21-29.
23. Коттлер Дж. Психотерапевтическое консультирование / Дж. Коттлер, Р. Браун. СПб. : Питер, 2001. 464 с.
24. Кравченко Л.О. Діагностика сімейних взаємин засобами психологічного тестування/Український психологічний журнал: збірник наукових

праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ф-т психології; голов. ред. Данилюк І.В. № 10. 2017. С. 72-85.

25. Кравчук Л.В. Психологічна діагностика сімейних взаємин: теоретичні та прикладні аспекти/Журнал сучасної психології. №6. 2020. С. 22-37.

26. Кузьменко Н.В. Діагностика подружнього задоволення у сучасній психології/ «Психологічний часопис» Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. № 7. 2016. С.21-32.

27. Лисенко Н.М. Діагностика подружнього задоволення у психологічній практиці/Український психологічний журнал: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ф-т психології; голов. ред. Данилюк І.В. № 5. 2016. С. 41-55.

28. Максимова Н.Ю. Сімейне консультування : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2015. 304 с.

29. Мартиненко І.В. Психологічна діагностика подружньої невірноваженості засобами тестування/Український психологічний журнал: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ф-т психології; голов. ред. Данилюк І.В. № 2. 2016. С. 51-64.

30. Мельник О.М. Діагностика подружньої невірноваженості: проблеми та перспективи/Журнал сучасної психології. №4. 2016. С. 10-19.

31. Мороз Р.А. Моделі шлюбно-сімейних відносин/ Психологічна газета. 2014. № 1. С. 8–11.

32. Мушкевич М. І. Основи психотерапії : навч. посіб / М. І. Мушкевич, С. Є. Чагарна; за ред. М. І. Мушкевич. Вид. 3-тє. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.

33. Обозов Н.Н. Межличностные отношения. Ленинград : ЛГУ, 1979. 151 с.

34. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.

35. Психологія сім'ї та шлюбу: таблиці, схеми, коментарі : навчально-наочний підручник / за заг. ред. О. М. Цільмак. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 266 с.
36. Психологія сім'ї: підручник / за ред. В. М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.
37. Психологія сімейних відносин з основами сімейного консультування: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Є. І. Артамонова, Е. В. Екжанова, Є. В. Зирянова та ін. Харків: Фабула, 2019. 198 с.
38. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. / О. А. Столярчук. – Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.
39. Роджерс К. Психология супружеских отношений. Возможные альтернативы: пер. с англ. Харків: Фоліо, 2012. 488 с.
40. Седих К.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2015. 192 с.
41. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Київ: Веселка, 1998. 214 с.
42. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. Київ: ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.
43. Семья в психологической консультации: Опыт и проблемы психологического консультирования/ Под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина - URL: [http://psychlib.ru/mgppu/bod_sto/bod_sto.htm#\\$p1](http://psychlib.ru/mgppu/bod_sto/bod_sto.htm#$p1)
44. Структурно-ролевое функционирование семьи и его нарушения. URL: <https://psylist.net/family/00007.htm>
45. Травникова А.О. Психологічні предиктори деструктивних відносин подружніх пар. Харків. : Діса плюс, 2020. С.193-195.
46. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї: навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.

47. Федоренко Р. П. Психологічний практикум з консультування: зміст, прийоми, технології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Р. П. Федоренко, К. І. Шкарлатюк. Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2012. 200 с.
48. Хлопоніна Н.Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування : автореф. дис. ... канд. психол. наук ; Інститут соціальної та політичної психології АПН України. Київ, 2017. 25 с
49. Черняк І.О. Діагностика подружньої неврівноваженості засобами психологічного тестування/Український психологічний журнал: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ф-т психології; голов. ред. Данилюк І.В . № 9. 2017. С. 70-88.
50. Шевченко Л.В. Психологічна діагностика подружньої неврівноваженості: теоретичні та методичні аспекти/ «Психологічний часопис» Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. № 3. 2019. С.12-26.
51. Шевченко О.О. Діагностика психологічних аспектів подружньої неврівноваженості /«Психологічний часопис» Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. № 8. 2018. С.11-23.
52. Шліппе фон А. Системна психотерапія та консультування : Навч. посіб. для психіатрів, психотерапевтів, психологів / А. фон Шліппе, Й. Швайцер; пер. з нім. О. Фільц. Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. 320 с.
53. Шматко А.В. Діагностика подружніх стосунків: методи та підходи. Шматко. Харків. : Діса плюс, 2015. С.37-46.
54. Эйдемиллер, Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В Юстицкис., СПб: Питер, 2002. 656 с.
55. Addis, M. E. (1993). Research on couples and couple therapy: What do we know? Where are we going? Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61, 85-93.
56. Adora T., Frankel-Brunswik E., Levinson D., Sanford N. The authoritarian personality. NY, 1973
57. Assessment of Family Dynamics: A Review of the Circumplex Model by D. H. Olson, R. W. Gorall, and A. Tiesel (2017)

58. Assessment of Family Functioning: A Review of the Family Assessment Measure by K. L. Kivlighan, J. R. Schmitz, and J. L. Bates (2016)
59. Assessment of Marital Satisfaction: A Review of the Literature by S. K. Johnson and J. R. Bradbury (2018)
60. Assessment of Parenting: A Review of the Parenting Stress Index by A. Abidin (2018)
61. Bommert, H., Henning, T. amp; Walte, D. (1990). Indikation zur Familientherapie. Stuttgart: Kohlhammer.
62. Bray, J. H. amp; Jouriles, E. N. (1995). Treatment of marital conflict and prevention of divorce. *Journal of Marital and Family Therapy*, 21, 461-473.
63. Caughlin, J.P., Koerner, A.F., Schrod, P., & Fitzpatrick, M.A. (2011). Interpersonal communication in family relationships. In M. L. Knapp & J. A. Daly (Eds.), *The SAGE Handbook of interpersonal communication* (4th ed., pp. 679-714). Thousand Oaks, CA: Sage.
64. Goldstein, M. L. amp; Miklowitz, D. J. (1995). The effectiveness of psychodeucational family therapy in the treatment of Schizophrenic disorders. *Journal of Marital and Family Therapy*, 21, 361-376.
65. Grawe, K., Donati, R. amp; Bernauer, F. (1994). *Psychotherapie im Wandel. Von der Konfession zur Profession*. Gottingen: Hogrefe.
66. Hahlweg, K. amp; Markman, H. J. (1988). Effectiveness of behavioral marital therapy: Empirical Status of behavioral techniques in preventing and alleviating marital distress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 440-447.
67. Jacobson, N. S. amp; Addis, M. E. (1993). Research on couples and couple therapy: What do we know? Where are we going? *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 85-93. Jacobson, N. S. amp;
68. Jacobson, N. S., Follette, W. C., Revenstorf, D., Baucom, D. H., Hahlweg, K. amp; Margolin, G. (1984).

- Variability in outcome and clinical significance of behavioral marital therapy: A reanalysis of outcome data. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52, 497-504.
69. Markus, E., Lange, A. amp; Pettigrew, T. F. (1990). Effectiveness of family therapy: A meta-analysis. *Journal of Family Therapy*, 12, 205-221.
 70. Ochs, M., von Schlippe, A. amp; Schweitzer-Rothers, J. (1997). Evaluationsforschung zur systemischen Paar- und Familientherapie. *Methodik, Ergebnisse und Kritiken Sekundaranalysen. Familiendynamik*, 22, 34-63
 71. Pinsof, W. M. amp; Wynne, L. C. (1995). The efficacy of marital and family therapy: An empirical overview, conclusions, and recommendations. *Journal of Marital and Family Therapy*, 21, 585-613.
 72. Prince, S. E. amp; Jacobson, N. S. (1995). A review and evaluation of marital and family therapy for affective disorders. *Journal of Marital and Family Therapy*, 21, 377-401.
 73. Ripple R.E., Biehler R.F., Gail A. Human development. Boston, 1982.
 74. Shadish, W. R., Montgomery, L. M., Wilson, P., Bright, I. amp; Okwumabua, T. (1993). The effects of family and marital psychotherapies: A meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 883-893.
 75. Shadish, W. R., Ragsdale, K., Glaser, R. R. amp; Montgomery, L. M. (1997). Effektivität und Effizienz von Paar- und Familientherapie: Eine metaanalytische Perspektive. *Familiendynamik*, 22, 5-33.
 76. Sterlin H. Family theories: An introduction. In: Burton A. (ed.) *Operational theories of personality*. N. Y.: 1974.
 77. The Use of Self-Report Measures in Couples and Family Therapy Research by J. L. Lebow, A. M. Chambers, and E. W. Breunlin (2019)

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати діагностики

№	стать	Загальна незадоволеність	Сімейна тривожність	Нервово-психічна напруга
1	чоловік	22	16	23
2	чоловік	26	12	26
3	чоловік	20	14	22
4	чоловік	28	16	26
5	чоловік	18	16	20
6	чоловік	24	20	22
7	чоловік	16	11	24
8	чоловік	14	15	20
9	чоловік	18	10	22
10	чоловік	20	14	23
11	жінка	26	24	25
12	жінка	24	25	24
13	жінка	25	26	26
14	жінка	27	26	26
15	жінка	26	24	24
16	жінка	22	24	20
17	жінка	24	22	23
18	жінка	23	20	23
19	жінка	26	23	24
20	жінка	24	22	23

Продовження додатку А

№	стать	Н	В	К	А	ЗВ
1	чоловік	6	7	8	5	26
2	чоловік	9	8	7	9	33
3	чоловік	6	5	9	6	26
4	чоловік	9	8	7	6	30
5	чоловік	8	7	9	7	31
6	чоловік	7	5	8	5	25
7	чоловік	8	8	7	9	32
8	чоловік	6	7	9	8	30
9	чоловік	7	8	7	6	28
10	чоловік	8	7	9	7	31
11	жінка	8	6	9	6	29
12	жінка	8	7	8	7	30
13	жінка	8	8	9	5	30
14	жінка	8	8	9	6	31
15	жінка	8	7	6	5	26
16	жінка	7	7	8	4	26
17	жінка	8	7	9	6	30
18	жінка	8	8	9	5	30
19	жінка	9	9	8	6	32
20	жінка	9	8	8	6	31

Продовження Додатку А

№	стать	ДС	ДВ	ЗЗ
1	чоловік	24	12	14
2	чоловік	36	14	10
3	чоловік	20	36	16
4	чоловік	40	27	22
5	чоловік	26	24	32
6	чоловік	30	32	30
7	чоловік	28	46	36
8	чоловік	32	35	24
9	чоловік	14	40	18
10	чоловік	42	20	12
11	жінка	36	25	18
12	жінка	38	18	19
13	жінка	30	20	25
14	жінка	44	22	14
15	жінка	26	32	34
16	жінка	32	17	32
17	жінка	48	20	21
18	жінка	24	35	30
19	жінка	26	20	38
20	жінка	40	12	18

Додаток Б

Математичні розрахунки та описова статистика

Сводка для наблюдений ^а															
		зн	тр	нпн		н	в	к	а	з	V				
ж	N	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
	1	26,00	24,00	25,00	138,00	8,00	6,00	9,00	6,00	29,00	36,00	25,00	18,00	82,00	84,00
	2	24,00	25,00	24,00	144,00	8,00	7,00	8,00	7,00	30,00	38,00	18,00	19,00	90,00	94,00
	3	25,00	26,00	26,00	130,00	8,00	8,00	9,00	5,00	30,00	30,00	20,00	25,00	57,00	64,00
	4	27,00	26,00	26,00	228,00	8,00	8,00	9,00	6,00	31,00	44,00	22,00	14,00	60,00	68,00
	5	26,00	24,00	24,00	122,00	8,00	7,00	6,00	5,00	26,00	26,00	32,00	34,00	94,00	102,0
	6	22,00	24,00	20,00	138,00	7,00	7,00	8,00	4,00	26,00	32,00	17,00	32,00	76,00	82,00
	7	24,00	22,00	23,00	208,00	8,00	7,00	9,00	6,00	30,00	48,00	20,00	21,00	72,00	64,00
	8	23,00	20,00	23,00	144,00	8,00	8,00	9,00	5,00	30,00	24,00	35,00	30,00	78,00	74,00
	9	26,00	23,00	24,00	135,00	9,00	9,00	8,00	6,00	32,00	26,00	20,00	38,00	64,00	66,00
	10	24,00	22,00	23,00	212,00	9,00	8,00	8,00	6,00	31,00	40,00	12,00	18,00	88,00	110,0
ч	N	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
	1	22,00	16,00	23,00	132,00	6,00	7,00	8,00	5,00	26,00	24,00	12,00	14,00	52,00	48,00
	2	26,00	12,00	26,00	130,00	9,00	8,00	7,00	9,00	33,00	36,00	14,00	10,00	76,00	64,00
	3	20,00	14,00	22,00	121,00	6,00	5,00	9,00	6,00	26,00	20,00	36,00	16,00	52,00	60,00
	4	28,00	16,00	26,00	124,00	9,00	8,00	7,00	6,00	30,00	40,00	27,00	22,00	58,00	64,00
	5	18,00	16,00	20,00	149,00	8,00	7,00	9,00	7,00	31,00	26,00	24,00	32,00	56,00	58,00
	6	24,00	20,00	22,00	160,00	7,00	5,00	8,00	5,00	25,00	30,00	32,00	30,00	80,00	68,00
	7	16,00	11,00	24,00	118,00	8,00	8,00	7,00	9,00	32,00	28,00	46,00	36,00	62,00	60,00
	8	14,00	15,00	20,00	164,00	6,00	7,00	9,00	8,00	30,00	32,00	35,00	24,00	70,00	64,00
	9	18,00	10,00	22,00	112,00	7,00	8,00	7,00	6,00	28,00	14,00	40,00	18,00	64,00	66,00
	10	20,00	14,00	23,00	140,00	8,00	7,00	9,00	7,00	31,00	42,00	20,00	12,00	58,00	53,00
	N	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20

а. Ограничено первыми 100 наблюдениями.

Описова статистика

			Бутстреп ^а			
				Среднекв.	95% доверительныйинтервал	
Статистика			Смещение	Ошибка	Нижняя	Верхняя
VAR00016	Среднее	31,8000	-,0392	1,9115	27,8025	35,4000
	Среднеквадратичное клонение	8,65478	-,36667	1,19952	5,99228	10,56843
	N	20	0	0	20	20
VAR00020	Среднее	69,4500	,0256	2,7858	64,1013	75,0000

	Среднеквадратичное тклонение	13,00799	-,36520	1,39289	9,85445	15,10472
	N	20	0	0	20	20
VAR00021	Среднее	69,8500	,0203	3,7475	62,8000	77,5975
	Среднеквадратичное тклонение	17,52675	-,65278	2,80093	10,65892	21,33432
	N	20	0	0	20	20
VAR00022	Среднее	69,6500	,0229	3,0629	64,1513	75,9218
	Среднеквадратичное тклонение	14,38393	-,50857	2,16639	9,12118	17,39278
	N	20	0	0	20	20

а. Если не указано иное, результаты бутстрепа основываются на 1000 образцов бутстрепа

Кореляції

		VAR00016	VAR00020	VAR00021	VAR00022
VAR00 016	Корреляция Пирсона	1	,209	,170	,198
	знач. (двухсторонняя)		,376	,474	,402
	Сумма квадратов и перекрестные произведения	1423,200	447,800	489,400	468,600
	Ковариация	74,905	23,568	25,758	24,663
	N	20	20	20	20
	Бутстр. Смещение	0	-,001	-,003	,000
	еп ^c Среднекв. Ошибка	0	,201	,179	,188
	95% Нижняя	1	-,197	-,179	-,168
	доверительный интервал Верхняя	1	,588	,504	,562
VAR00 020	Корреляция Пирсона	,209	1	,770**	,921**
	знач. (двухсторонняя)	,376		,000	,000
	Сумма квадратов и перекрестные произведения	447,800	3214,950	3336,350	3275,650
	Ковариация	23,568	169,208	175,597	172,403
	N	20	20	20	20
	Бутстр. Смещение	-,001	0	-,017	-,004
	еп ^c Среднекв. Ошибка	,201	0	,128	,040
	95% Нижняя	-,197	1	,437	,824
	доверительный интервал Верхняя	,588	1	,937	,980
VAR00 021	Корреляция Пирсона	,170	,770**	1	,958**
	знач. (двухсторонняя)	,474	,000		,000
	Сумма квадратов и перекрестные произведения	489,400	3336,350	5836,550	4586,450
	Ковариация	25,758	175,597	307,187	241,392
	N	20	20	20	20
	Бутстр. Смещение	-,003	-,017	0	-,006
	еп ^c Среднекв. Ошибка	,179	,128	0	,035
	95% Нижняя	-,179	,437	1	,857
	доверительный интервал Верхняя				

95% Верхняя		,504	,937	1	,988
доверительный интервал					
VAR00	Корреляция Пирсона	,198	,921**	,958**	1
022	знач. (двухсторонняя)	,402	,000	,000	
	Сумма квадратов и перекрестные произведения	468,600	3275,650	4586,450	3931,050
	Ковариация	24,663	172,403	241,392	206,897
	N	20	20	20	20
Бутстр	Смещение	,000	-,004	-,006	0
еп ^c	Среднекв. Ошибка	,188	,040	,035	0
	95% Нижняя	-,168	,824	,857	1
	доверительный интервал Верхняя	,562	,980	,988	1

** . Корреляция значима на уровне 0,01 (двухсторонняя).

с. Если не указано иное, результаты бутстрепа основываются на 1000 образцов бутстрепа